

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวัดในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของเนื้อหาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัด

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายๆ ท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าสามารถสรุปได้ดังนี้

กฤษฎะชัย ลิ้มบุญแดง ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ให้ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคล หรือกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอน การร่วมกันคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ การร่วมกันติดตามผล และการประเมินผลการดำเนินงานในกิจกรรมนั้นๆ^๑

กาญจนา แก้วเทพ ได้ให้ทัศนะระดับการมีส่วนร่วมไว้ว่า เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนนั้น กระทำได้ในหลายระดับ และได้มีนักวิชาการหลายท่านจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายรูปแบบ ในที่นี้ จะขอจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเอาไว้ ๓ ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุดดังนี้ ก) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร ข) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง ค) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและ

^๑ กฤษฎะชัย ลิ้มบุญแดง, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

กำหนดนโยบาย การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้จะเรียกร่องประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไขต่างๆ แตกต่างกันไปดังที่จะกล่าวถึงในรายละเอียดดังนี้

ก. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ต้นยังอยู่ในการกำหนดของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นเนื้อหา การเลือกวิธีการนำเสนอ ไปจนกระทั่งการเลือกช่องทางสื่อที่จะใช้เผยแพร่ และผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามสิ่งที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปสำหรับฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมก็คือ ๑) ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสาร ให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (Right to know / Right to be inform) และนอกจากนั้น สิทธินี้ยังขยายไปถึงสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย (Right to inform) ๒) จะต้องสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร ทั้งในช่วงขาเข้า (Input) และในช่วงขาออก (Output) เช่นในช่วงนำเข้าข้อมูล จะต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางข่าวสารอะไรบ้างสำหรับชุมชน โอกาสในการเข้าถึงเป็นอย่างไร เนื้อหาของข่าวสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือไม่ และมีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะอย่างไร ๓) ปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร ก็คือ ช่องทางข่าวสาร (Channel) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางช่วงเวลาที่ในช่วงระยะเวลาสำคัญของชุมชน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนิรโทษกรรมหรือการทำให้ประชาชนในต่างจังหวัดและการถ่ายทอดรายการดังกล่าวผ่านสื่อมวลชน จะต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางอะไรบ้างที่ประชาชนในบริเวณดังกล่าวจะได้รับ-ส่งข่าวสารอย่างทั่วถึง ในกรณีเช่นนี้มาตรการการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร (Addition of Channel) เป็นสิ่งที่จำเป็น

ข. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆเพิ่มเติมหรือต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าๆที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ คือ

๑) ขั้นตอนการผลิต (Pre-production Stage) อันได้แก่ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการผลิตสื่อ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วย การเลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ การรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ การเขียนบทแบบต่างๆ การคัดเลือกฉากและตัวแสดง ฯลฯ

๒) ขั้นการผลิต (Production Stage) ได้แก่ขั้นตอนของการลงมือผลิต เช่น การเข้าห้องจัดรายการในกรณีของวิทยุ การลงมือถ่ายทำในกรณีของวิดีโอ โทรทัศน์/ภาพยนตร์ ฯลฯ

๓) ขั้นหลังการผลิต (Post-production Stage) ได้แก่ขั้นตอนหลังการถ่ายทำเสร็จแล้ว ก็ต้องมีการตัดต่อ การอัดเสียงประกอบ การเพิ่มเติมด้านเทคนิคต่างๆ ฯลฯ ชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนอาจจะต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เช่น หาก

ต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต ก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เสียก่อน อย่างไรก็ตาม จะเป็นการดียิ่งที่จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ระหว่างนักสื่อสารมวลชนกับชุมชน แม้ว่าชาวบ้านอาจจะไม่มีเวลาที่จะมาเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เครื่องมือได้อย่างชำนาญจนถึงขั้นการลงมือผลิตได้ด้วยตัวเองก็ตาม อันที่จริงการใช้เครื่องมือชิ้นนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของการมีส่วนร่วม ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่จำเป็นต้องลงมือใช้เครื่องมือเอง แต่ก็สามารถจะเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่ เช่นในขั้นตอนก่อนการผลิต การให้ชาวบ้านเป็นคนเลือกประเด็น/วิธีการที่จะนำเสนอ เลือกหาสถานที่ที่จะใช้เป็นฉากถ่ายทำ และหลังจากที่ถ่ายทำออกมาแล้ว ก็นำมาฉายให้ชาวบ้านชมก่อน เพื่อแสดงความคิดเห็นพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะกัน

ค. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายนั้น ถือว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม และดังที่ได้สังเกตเห็นว่า ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงขึ้นมากเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายการใช้สื่อของชุมชนนั้น หมายถึงการวางแผนและนโยบายดำเนินการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงสร้างการสื่อสารของชุมชน กล่าวในระดับกว้าง อาจจะหมายถึงความถึงการวางแผนและกำหนดนโยบายของการสื่อสารทุกประเภทที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทใด เช่น สื่อมวลชน (วิทยุ หนังสือพิมพ์หมู่บ้าน) สื่อเฉพาะกิจ (วิดีโอ โปสเตอร์ หอกระจายข่าว เสียงตามสาย) สื่อประเพณี รวมทั้งสื่อบุคคล การวางแผนนั้นจะเป็นการสร้างเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภทเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการฟักรายการวิทยุที่เสนอสารคดีเรื่องการปรับปรุงดินด้วยวิธีการแบบชีวภาพ หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการสื่อสารของชุมชน ก็อาจจะติดต่อขอเทปดังกล่าวมาออกอากาศผ่านหอกระจายข่าว เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงให้แก่ชาวบ้าน หรืออาจจะส่งต่อให้โรงเรียนจัดทำออกมาเป็นโปสเตอร์เพื่อให้เป็นสื่อที่คงทนถาวร เหมาะสำหรับการศึกษามากขึ้นเป็นต้นส่วนในระดับที่แคบลงมา อาจจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชน ตัวอย่างที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมไทย คือการทำวิทยุชุมชนที่ในโครงสร้างของการดำเนินงานจะมีตัวแทนชาวบ้านเข้าไปอยู่ในทุกขั้นตอน คือ ทั้งระดับคณะกรรมการบริหารวิทยุ ทั้งระดับการผลิต กล่าวคือ เป็นการรับผิดชอบร่วมกัน ชุมชนเองก็ต้อง

รับผิดชอบการดำเนินงานของสื่อ ซึ่งรวมทั้งด้านงบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร ฯลฯ ส่วนสื่อนั้นก็ต้องตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน^๒

ชินษฐา ศรีนนท์ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีความสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการบริหารขององค์กร เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ การวางแผน ไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ การติดตามและประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบด้วยปัจจัย เงื่อนไขและความพร้อมเพียงในการมีส่วนร่วม เช่น การมีอิสระในการมีส่วนร่วม มีความสามารถและมีความเต็มใจในการมีส่วนร่วม การมีเวลาเข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่กระทบต่อหน้าที่การงาน และไม่เสียค่าใช้จ่าย มีความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือการวางแผนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่า จะส่งผลให้กระบวนการบริหารเป็นไปอย่างถูกต้องตรงตามความต้องการที่แท้จริงและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพราะหากว่า ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนแล้ว การบริหารงานอาจไร้ทิศทาง และไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ อาจทำให้สูญเสียทรัพยากรในการบริหารอย่างไร้ประโยชน์ เนื่องจากการดำเนินการนั้น มิได้เป็นการแก้ไขปัญหาก็ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน^๓

ชินรัตน์ สมสืบ กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยการร่วมมือ การร่วมมือ โดยการกระทำดังกล่าวขึ้นอยู่กับในห้วงของเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะเวลา และเหมาะสมกับกิจกรรมที่กระทำด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์เชื่อถือได้^๔

เดย์ (Dye) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กิจกรรมที่ประชาชนพยายามมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ หรือ หมายถึง การกระทำโดยตัวปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ได้มีการพยายามกดดันต่อชนชั้นนำ หรือ กลุ่มบุคคลเล็กๆ ที่สนใจในกิจกรรมสาธารณะ เช่น การเขียนจดหมายถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การมีส่วนร่วมกันในการออกเสียงและการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้สมัคร การวิ่งเต้นกับสำนักงานราชการ การมีส่วนร่วมในการเดินขบวน การเดินขบวนแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

^๒ กาญจนา แก้วเทพ, สื่อเพื่อชุมชน, การประมวลองค์ความรู้, การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๓ ชินษฐา ศรีนนท์, “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนต่อการวางแผนพัฒนา”, ปัญหาพิเศษปริญญาโทบริหาร (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

^๔ ชินรัตน์ สมสืบ, ทฤษฎีและหลักการรัฐประศาสนศาสตร์, (นนทบุรี, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

เมือง หรือแสดงพลังทางการเมือง การประท้วง การร่วมประชุมทางการเมือง การร่วมฟังปาฐกถาทางการเมือง และการระดมพล^๕

ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่าน่าจะหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนต่างๆได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงงานทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมและได้มีการพัฒนาการทางด้านการรับรู้และภูมิปัญญาของประชาชน ซึ่งมีการแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง อย่างเป็นตัวของตัวเอง^๖

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมดังนี้^๗

๑) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาตนเอง ร่วมให้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออก ซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญและแสดงออกซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหา และลงมือปฏิบัติ โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปของบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ

ธัชพล ประจักษ์จิตต์ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีการแสดงความคิดเห็น การร่วมตรวจสอบ และการกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ตลอดจนถึงการร่วมกันในพิจารณากำหนดความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วงไปตรงตามความต้องการที่แท้จริง^๘

^๕ Dye, T.R. Politics in America (3 ed.). Upper Saddle River, (New Jersey : Prentice-Hall. 1999), p 236.

^๖ ทวิทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชน นโยบายและกลวิธี, ในทวิทอง หงส์วิวัฒน์ (บก.), การมีส่วนร่วมของประชาชนการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒.

^๗ ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, หลักการพัฒนาชุมชน, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๙๓.

^๘ ธัชพล ประจักษ์จิตต์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารส่วนท้องถิ่น รูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

ธวัชชัย ธเนศสกุล กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และทางด้านอารมณ์ของบุคคลกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ให้เข้ามาแสดงความคิดเห็น เสนอความคิดเห็น เพื่อให้เกิดผลของการดำเนินงานให้มีการรับรู้ที่ตรงกัน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มต่าง ๆ นั้น และทำให้เกิดความรู้สึกรับรู้ และความร่วมมือชอบของกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวด้วย

บุญส่ง แก้วอินทร์ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่บุคคลได้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน ทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติการ มีส่วนร่วมที่จะช่วยการสร้างพลังจิตให้เกิดความร่วมมือกันในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการยินยอมปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเดียว นอกจากนี้การมีส่วนร่วมจะช่วยกระตุ้นให้บุคคลสนับสนุนเป้าหมายตลอดจนวัตถุประสงค์ร่วมขององค์การด้วย จากความหมายดังกล่าวจะเห็นว่าการมีส่วนร่วมในปฏิบัติงานขององค์การนั้นจะประกอบด้วย สาระสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. การมีส่วนร่วมในด้านการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน
๒. การมีส่วนร่วมในด้านการยอมรับในเป้าหมายร่วมกัน
๓. การมีส่วนร่วมทำในด้านความสำนึกในหน้าที่ที่รับผิดชอบร่วมกัน

ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า เป็นการที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่การเริ่มโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการการติดตาม และการประเมินผล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้น^๔

ปรีดี เกษมทรัพย์ กล่าวถึงลักษณะของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นระดับ (Degree) ของการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามากดังนี้

ระดับที่ ๑ ถูกบังคับให้ร่วม ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย ตัวอย่างเช่น ผู้เช่านาทำกินถูกเจ้าของที่ดินบังคับให้ต้องปลูกป่าขึ้นตามโครงการแม่บทพลังงานทดแทน มิฉะนั้นแล้วเจ้าของที่ดินจะยึดไปให้ผู้อื่นผู้เช่าแทนที่คนนี้ กลายเป็นประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนี้

ระดับที่ ๒ ถูกหลอกล่อให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบของค่าจ้างแรงงานหรือความสะดวกสบายบางอย่าง แต่เบื้องหลังจริงๆ แล้วเป็นการหาเสียงของนักการเมืองผู้หยิบยื่นโครงการมาล่อล่อเท่านั้น

^๔ ปาริชาติ วลัยเสถียร, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕-๑๓๗.

ระดับที่ ๓ ถูกชักชวนให้ร่วม การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้วพยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ว่าเป็นโครงการที่ดี ขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

ระดับที่ ๔ สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมชนิดนี้จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่วางโครงการจะสำรวจปัญหาความต้องการด้านต่างๆ ของชาวบ้าน ด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไรและจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร แต่ยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

ระดับที่ ๕ มีโอกาสเสนอความเห็น ประชาชนจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวางโครงการและการดำเนินการตามโครงการ แต่ด้านการตัดสินใจยังคงเป็นส่วนราชการอยู่

ระดับที่ ๖ มีโอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไร จะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดดีที่สุดที่สุดจนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

ระดับที่ ๗ มีโอกาสตัดสินใจ ในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจในทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน จนถึงการปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลโครงการ

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่ายต่างๆ เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ย่อมจะเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด^{๑๐}

สมพร แสงชัย ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า (Participation) เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาชุมชนเป็นการแสดงการยอมรับศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรม/กิจการที่มีผลได้ผลเสียต่อตัวของเขาเอง และชุมชนที่เขาสังกัด ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นมิตร เป็นเพื่อน เป็นญาติและเป็นคนในชุมชนเดียวกันรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและทรัพยากรร่วมกัน เกิดการรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (ชุมชน) รู้และตระหนักว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องเข้าไปรับผิดชอบดูแลจัดการให้ดียู่เสมอ เพราะตนเองและ

^{๑๐} ปรีดี เกษมทรัพย์, ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑-๒๒.

คนในชุมชนจะได้ประโยชน์ร่วมกันตลอดไป และจะส่งผลให้สังคมที่ใหญ่กว่าได้รับผลดีเชื่อมโยงกันไป ด้วยซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั่นเอง^{๑๑}

สุวรรณ พินตานนท์ ได้เสนอวิธีการจำแนกพฤติกรรม การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ออกเป็น ๑๐ แนวทาง คือ^{๑๒}

๑) จำแนกตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ๕ ขั้นตอน คือ

- การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ
- การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการ
- การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการ
- การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการ
- การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ

๒) การจำแนกตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมมี ๓ ระดับ คือ การมีส่วนร่วมเทียม การมีส่วนร่วมบางส่วน การมีส่วนร่วมแท้จริง

๓) การจำแนกตามประสิทธิผลของการมีส่วนร่วม ประสิทธิผลของการมี ส่วนร่วม พิจารณาจากความพยายามที่บุคคลทุ่มเทให้แก่การทำงานในโครงการจนโครงการนั้นประสบผลสำเร็จ โดยวัดจากการรับรู้ของสังคมอื่นๆ ในลักษณะของสังคมมิติ ว่าการดำเนินโครงการในแต่ละขั้นตอน มีบุคคลใดบ้างที่ทุ่มเทความพยายาม จนการดำเนินโครงการในแต่ละขั้นตอน ประสบผลสำเร็จ

๔) การจำแนกตามระดับความถี่ของการมีส่วนร่วม ความถี่ของการมีส่วนร่วมมี 2 ระดับ คือ ระดับบุคคล พิจารณาจากจำนวนครั้งที่บุคคลเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ และระดับชุมชนพิจารณาจากจำนวนของผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม

๕) การจำแนกตามพิสัยของกิจกรรมที่เข้าไปมีส่วนร่วม กล่าวคือ พิจารณาว่าการมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมมีตลอดช่วงระยะเวลาที่กิจกรรมดำเนินอยู่หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้ภาพของการมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมชัดเจน มากกว่าการพิจารณาเฉพาะความถี่ของการมีส่วนร่วมแต่เพียงอย่างเดียว

๖) การจำแนกตามระดับความสมัครใจในการเข้าไปมีส่วนร่วม มี ๓ ระดับ คือ การมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ การมีส่วนร่วมโดยการชักนำ การมีส่วนร่วมโดยการบังคับ

๗) การจำแนกตามระดับขององค์การที่เข้าไปมีส่วนร่วม มี 3 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมในระดับล่างขององค์การ การมีส่วนร่วมในระดับกลางขององค์การ การมีส่วนร่วมในระดับสูงขององค์การ

๘) การจำแนกตามประเภทของผู้เข้าไปมีส่วนร่วม พิจารณาจากคุณลักษณะของผู้เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว การศึกษา ชนชั้นทางสังคม ระดับรายได้ ระยะเวลาอยู่อาศัย ฯลฯ

^{๑๑} สมพร แสงชัย, การวางแผนและโครงการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๔๕.

^{๑๒} สุวรรณ พินตานนท์, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล, (กรุงเทพมหานคร : อาสาวิชาการดินแดน, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖-๔๗.

๙) การจำแนกตามรูปแบบของการวางแผน มี ๒ ลักษณะ คือ

- การวางแผนแบบบนลงล่าง (Top-Down Planning) การมีส่วนร่วมจะน้อยเพราะอำนาจตัดสินใจจะอยู่ที่ชั้นบนระดับสูง
- การวางแผนแบบล่างขึ้นบน (Bottom-Up Planning) การมีส่วนร่วมจะมากเพราะอำนาจในการตัดสินใจจะอยู่ในระดับล่าง

๑๐) การจำแนกตามรูปแบบของการมีส่วนร่วม มี ๒ รูปแบบ การมีส่วนร่วมโดยตรง และการมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม

ยุพาพร รูปงาม ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม (participation) ไว้ว่า เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันจะต้องมีมากจนทำให้เกิดความคิดริเริ่มโครงการต่างๆ เพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันได้นั้น จะต้องเกิดความตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดนั้น ที่ทำโดยกลุ่มหรือในนามของกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์การ (organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำ เพื่อให้เกิดการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้^{๑๓}

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทั่วไป หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จะต้องได้รับการตอบสนองและมีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการแท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับผลประโยชน์เสมอหน้ากัน โดยวันรักษ์ ได้ระบุถึงกระบวนการพัฒนาชนบทว่า มี 5 ขั้นตอน ฉะนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจึงควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยครบถ้วน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลังตามความสำคัญของปัญหา ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของเขาเอง มิใช่ให้คนภายนอกมาชี้แนะปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา

๓. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ไขปัญหา

๔. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การเสียสละแรงงาน และทรัพยากรต่าง ๆ

๕. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล^{๑๔}

^{๑๓} ยุพาพร รูปงาม, “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณ ในการปฏิรูประบบราชการ”, *ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๑๔} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, *การพัฒนาชนบทไทย*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑-๑๕.

วราภณ วฒโย ได้ให้ความเห็นว่ การพัฒนาที่จะเป็นผลดีและเป็นธรรมนั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนานับตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวย่อมต้องโอนอ่อนต่อความแตกต่างของท้องถิ่นตลอดจนแนวทางการพัฒนาย่อมต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและตัดสินใจของประชาชนเจ้าของท้องถิ่นอย่างมาก^{๑๕}

สมฤทธิ ทำเหล็กเจริญ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่หน่วยงานของภาครัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมกันทำการสำรวจในการที่จะค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งหาแนวทางการแก้ไขปัญหานั้น นอกจากนี้ ประชาชนยังได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจ ร่วมทั้งการดำเนินกิจกรรม การร่วมสนับสนุน และการติดตามผลการดำเนินงานอีกด้วย ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนหนึ่ง หรือทุกขั้นตอนทั้งหมดดังที่กล่าวมาก็ได้^{๑๖}

ลักษณ เผือกพิบูลย์ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องในการจัดซื้อ จัดจ้าง โดยร่วมแสดงความคิดเห็น และกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ร่วมทั้งการพิจารณากำหนดปัญหา ร่วมทั้งตัดสินใจแก้ไขปัญหโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญ และร่วมทั้งการตรวจสอบการจัดซื้อ จัดจ้าง เพื่อให้เกิดการรับความถูกต้องและมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๗}

ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็น กระบวนการ การดำเนินงาน การรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีความหมายครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นการวางแผนไปจนถึงลงมือปฏิบัติตามแผนและประเมินผลนั้น หมายความว่า การวางแผนโครงการใดก็ตาม จะต้องเริ่มต้นด้วยการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อวิเคราะห์ชี้วัด (Identify) ตัวปัญหาให้ได้ ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติและการประเมินผลแล้วเสร็จ ก็เริ่มชี้ชัดถึงปัญหาและการวางแผนโครงการใหม่ เป็นวงจรเช่นนี้ไปเรื่อยๆ การที่ประชาชนจะทำได้เขาต้องรับรู้หรือเข้าถึงโครงการและขั้นตอนการดำเนินงานของรัฐ ในรูปของการสื่อสาร หรือสัมพันธ์ภาพ

^{๑๕} วราภณ วฒโย, **การจัดการองค์กรท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : พิกษ์อักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๑๖} สมฤทธิ ทำเหล็กเจริญ, “ปัญหาในการปฏิบัติงานของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

^{๑๗} ลักษณ เผือกพิบูลย์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดซื้อจัดจ้างขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอสันตผด จังหวัดฉะเชิงเทรา”, **ปัญหาพิเศษปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

สองทาง (Two-way Communication) กันอย่างเปิดเผย การมีส่วนร่วมมิใช่เป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อประกอบการวางแผน หรือตัดสินใจจากเจ้าหน้าที่เท่านั้น^{๑๘}

วัฒนา สมจิตร ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคล ทุกระดับที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและการดำเนินงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งขององค์กรหรือหน่วยงาน สถานศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ตลอดเวลา^{๑๙}

พรทิพย์ พงศ์พัชรา กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การดำเนินการ การร่วมแก้ไข การร่วมรับผลประโยชน์ และการเข้าร่วมประเมินผลกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ หรือเกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น^{๒๐}

แพทเทอสัน (Patterson) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบของการเข้าร่วมในกิจกรรมตลอดจนการมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะและผู้นำ การมีส่วนร่วมยังรวมถึงกิจกรรมต่างๆ อีกเป็นต้นว่า การร่วมกับพรรคการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ การเขียนจดหมายถึงเจ้าหน้าที่เลือกตั้ง การเดินขบวนเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน และการให้เงินแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งทางการเมือง^{๒๑}

มณีนันท์ นุตเจริญ คำว่า การมีส่วนร่วม นั้น ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า เป็นการมีส่วนร่วม ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า การเมินเฉย ฉะนั้น คำว่า การมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึงการที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจัง หรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมี ทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วม^{๒๒}

^{๑๘} ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, **การมีส่วนร่วมของประชาชน**, (วารสารการพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๒๗ : ฉบับที่ ๒, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔-๓๐.

^{๑๙} วัฒนา สมจิตร, “การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนเทศบาลสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น”, **การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^{๒๐} พรทิพย์ พงศ์พัชรา, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

^{๒๑} Patterson, T.E. 1994, **The American democracy** 2 ed. (New York: McGraw-Hill.), p. 28.

^{๒๒} มณีนันท์ นุตเจริญ, “การมีส่วนร่วมของตัวแทนประชาชนในการจัดซื้อจัดจ้างขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง”, **การค้นคว้าอิสระ ปริญญาโท**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

สมพร ธงศรี กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว จำเป็นต้องยอมรับปรัชญาว่า มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของกลุ่ม ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับโดยบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและคำชี้แนะที่ถูกต้อง^{๒๓}

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการแสดงความคิดเห็น หรือการรักษาสิทธิต่างๆ ของตน เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง และทำให้เกิดการคิดริเริ่มที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมของประชาชนมากขึ้น ทำให้เกิดการร่วมด้วยช่วยกันในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ มากขึ้น เพื่อการรักษาหรือการทำให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนหรือท้องถิ่นของตน ตรงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชุมชนหรือท้องถิ่นต้องการ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” มาจากภาษาสันสกฤตว่า “วฺรณ” แปลว่า ความเจริญ มาจากภาษาบาลีว่า “วชฺชน” หรือ “วณฺณะ” แปลว่า ความเจริญ ความงอกงาม เพิ่มขึ้น ฝึกฝน ทำให้ยืนยาวขึ้น และนำมาใช้ในภาษาไทย ก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงอกงาม การขยายขยาย

สำหรับคำว่า “การพัฒนา” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ^{๒๔}

๑. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่อง

^{๒๓} สมพร ธงศรี, “การมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ผู้นำ อช.) ในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนในจังหวัดพื้นที่ความรับผิดชอบของศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ ๓”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๒๔} โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, **การพัฒนาประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

ของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒. การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจ เป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความ มั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่และในการพัฒนาก็ต้อง คิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของ สังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร ดังนั้นการพัฒนา ที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย

ทิตยา สุวรรณขุ ได้อธิบายการพัฒนา ไว้ว่า การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ และได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะการพัฒนามีสภาวะ สมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่นความบีบคั้น ทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอา ศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่ สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมา ใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย^{๒๕}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๒๖}

วิทยากร เชียงกุล กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการ ของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสังแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจทางด้านต่างๆด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเรา เรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้า หรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^{๒๗}

^{๒๕} ทิตยา สุวรรณขุ, สังคมวิทยา ใน วิทยาศาสตร์สังคม (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๘๗-๑๘๙.

^{๒๖} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๘), หน้า ๑.

^{๒๗} วิทยา เชียงกุล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฉบับแกระ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) กล่าวสรุปไว้ว่า การพัฒนา เป็นการกระทำให้เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป มีศิลปะในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่สวยงามงดงามตามระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป พยายามทำให้มันก้าวหน้า พยายามทำให้มันเจริญ อันนี้เรียกว่า มีศิลปะในการพัฒนา^{๒๘}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อธิบายว่า คำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่นการพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่า ภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรมการบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิและคำว่า วิปัสสนาภาวนาคือการเจริญ การอบรมหรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๒๙}

พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่า การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๓๐}

จ่านง อติวัฒนสิทธิ์ อธิบายว่า ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า ภาวนา ซึ่งหมายถึงการทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือวัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้าหรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมไปถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงกรูกรังไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒโน หมายถึง เป็นคนรกรกโลก เป็นสิ่ง/เป็นคนที่โลกไม่ต้องการอย่างรักก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่าและตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน ๔ ทางคือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา

^{๒๘} พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), *อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม, อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๕.

^{๒๙} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *การพัฒนาจิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๓๐} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเองและสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวอยู่กับกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นสำคัญ^{๓๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม สรุปได้ว่า มี ๔ แนวทาง^{๓๒} ดังนี้

๑. กายภาวนา คือการพัฒนาทางศักยภาพทางกายหรืออินทรีย์ภายในมิให้ก่อโทษ แต่ให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์

๒. สีสภาวนา คือการพัฒนาด้านพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางกายให้มีศีล มีระเบียบ วินัยและเป็นมิตรกับสภาพสิ่งแวดล้อม

๓. จิตตภาวนา คือการพัฒนาด้านจิตใจให้เข้มแข็งมีคุณธรรมนำชีวิต มีสุขภาพจิตที่มีคุณภาพและบริสุทธิ์มีความตั้งมั่น ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ มีจิตเบิกบานอยู่เสมอ

๔. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ความนึกคิด ไหวพริบ การแก้ปัญหาต่างๆ ของตนและคนอื่นด้วยเหตุผลเข้าใจต่อสภาวะต่างๆ ตามความเป็นจริง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ยังได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ ทศวรรษธรรมทัศน์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สรุปความได้ว่า^{๓๓} การพัฒนามี ๒ ความหมายโดยมีการพัฒนามนุษย์ (Human development) และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (sciences and technology) ซึ่งเปลี่ยนแนวทางมาเป็นค้นหาความรู้ เพื่อให้มนุษย์ได้ความรู้ที่จะมาจัดความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างดี โดยเกื้อกูลซึ่งกันและกันและเทคโนโลยีก็ผลิตและให้พื้นฐานความคิดใหม่นั้นด้วยแรงจูงใจใหม่ที่ต่างไปอีกแบบหนึ่งเราก็มีวิทยาศาสตร์ได้ ที่เทคโนโลยีได้ แต่มีด้วยฐานความคิดที่ต่างออกไป ทั้งนี้การพัฒนาดังกล่าวมาเกิดขึ้นบนฐานที่ผิดพลาด ๓ ระดับ คือ

๑. เป็นไปตามกระแสการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนซึ่งมีรากฐานความคิดที่ผิดพลาดตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย

๒. ดำเนินการพัฒนาด้วยการกระตุ้นแรงจูงใจที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากผู้นำหรือผู้บริหารประเทศไม่เข้าใจเพียงพอต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศที่พัฒนานำหน้ามาก่อน จัปเหตุปัจจัยมาผิดพลาด

^{๓๑} จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒๑.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต)หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๖-๗.

๓. ประชาชนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา โดยไม่มีการศึกษาที่จะเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเป็นปัจจัยที่ดีในกระบวนการพัฒนานั้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ ทศวรรษธรรมทัศน์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดยุทธศาสตร์ สรุปว่า^{๓๔} บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือจะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึงจะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจ ให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดา อันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น การพัฒนาจึงรวมไปถึง การพัฒนาด้านบุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พึ่งเป็น เป็นต้น การพัฒนาในด้านความประพฤติคือคบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พุศเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วางท่าทีต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและทำใจเป็น และมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญญาเป็น ตลอดจนรู้จักดับทุกข์เป็น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนา ทำให้เจริญ ทำให้เป็นให้ดีขึ้น ฝึกอบรม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ คือ^{๓๕}

๑. ภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สติภาวนา หมายถึง การเจริญสติ พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมสติ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาพ สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

๔. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ความนึกคิด ไหวพริบ การแก้ปัญหาต่างๆ ของตนและคนอื่นด้วยเหตุผลเข้าใจต่อสภาวะต่างๆ ตามความเป็นจริง

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้านคือ ทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะส่งผลต่อไปยังการพัฒนาสังคม

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต)**, หมวดยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๙.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑-๘๒.

สนธยา พลศรี กล่าวไว้ว่า เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้^{๓๖}

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่งแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมาก หรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้นไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมืองการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถ

^{๓๖} สนธยา พลศรี, **กระบวนการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

เปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้อย่างแน่นอนล่วงหน้า (planned change)^{๓๗}

สมบุรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวไว้ว่า สารสำคัญของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น เนื่องจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา ด้วยการศึกษาค้นคว้า การพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรมในศาสนาธรรม และประสบการณ์ มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^{๓๘}

อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูตร ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (qualitative changes) ส่วนการแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำ (environmental changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อยๆ ปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งขึ้น ๆ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือจากเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ตีนับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๓๙}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึงการทำให้เจริญขึ้น การทำให้ดีขึ้น โดยการพัฒนานั้นเป็นการกระทำไปในทางที่ดีขึ้นและทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมและตนเอง โดยเริ่มจากการพัฒนาที่ตนเองก่อน ในด้านการพัฒนาทางด้านกาย ให้เกิดการรู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี การเจริญศีล การ

^{๓๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

^{๓๘} สมบุรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวຍจำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๓.

^{๓๙} อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูตร (บรรณาธิการ), ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๗), หน้า ๒ - ๘.

พัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย การเจริญปัญญา การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยการรู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาพ การพัฒนาปัญญา ความนึกคิด ไหวพริบ การแก้ปัญหาต่างๆ ของตนและคนอื่นด้วยเหตุผลเข้าใจต่อสภาวะต่างๆ ตามความเป็นจริง จะทำให้เกิดความพร้อมทางด้านกายและด้านใจที่จะออกมามีการพัฒนาสังคมต่อไป โดยทางเศรษฐกิจนั้น จะมีระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ขว้างยากหามาแพง โดยทางสังคมนั้น มีความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข โดยทางด้านการเมืองนั้น ต้องมีระบบการบริหารงานที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ มีผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับวัดไว้ดังนี้

ความหมายของวัด

คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ยังไม่มีข้อยุติ บางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นสถานที่สนทนาธรรมบ้างก็ว่ามาจากคำว่า “วัตร” อันหมายถึง กิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่า การจำศีลซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึง สถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักผ่อนภาวนา หรือ สถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึง การกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึงพื้นที่

แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธองค์ในระยะแรกๆ เช่น เขตวนาราม หรือชื่อเต็มว่า เขตวน อนาถบิณฑิกสส อาราม ซึ่งหมายความว่า สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชตวัน หรือ เวฬุวนาราม หรือ บุพผาราม เป็นต้น โดย อาราม หรืออาราม แปลว่าวัด และสวนเป็นที่น่ารื่นรมย์ และในคำอ่านของไทย แปลว่า สวนนอกจากนี้ในเวลาต่อมามีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า วิหาระ หรือ วิหาร อย่างไรก็ตามก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ อาวาส ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า เจ้าอาวาส ซึ่งแปลว่า ผู้เป็นผู้ใหญ่ในวัด หรือชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทราวาส (เทพ + ศรินทรา + อาวาส) โดยปกติ คำว่า อาวาส ไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่า อาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่

อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อยภายในอารามที่หมายถึง พื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งเขต

วัดเป็นสถานที่ให้คนทั้งหลายได้ประกอบกุศลกรรม มีการให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา การเทศน์ รวมทั้งงานประเพณีบันเทิงต่างๆ ตามโอกาส นอกจากวัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งที่มีประชากรหนาแน่นอย่างในเมืองแล้ว วัดมักจะตั้งอยู่ห่างจากแหล่งชุมชน เพื่อความวิเวกในการปฏิบัติธรรม แต่ก็ใกล้ชิดพอที่คนในชุมชนจะไปปฏิบัติกิจการกุศลได้โดยสะดวก

ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลระยะเริ่มแรกนั้นพระสงฆ์ยังไม่มีที่อยู่อาศัยประจำได้จาริกไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรมศาสนาให้กว้างขวางออกไปเพื่อเป็นการยังประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มากที่ตามที่พระพุทธเจ้า ได้สั่งสอนไว้ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๔๐}

การจาริกไปในที่ต่างๆ ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากกว่า เพราะการจาริกออกไปในที่ต่างๆ ทำให้พระสงฆ์ได้เห็นสภาพที่แท้จริงหรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนและใกล้ชิด สามารถหาวิธีการมาแก้ไขปัญหาหรือวิธีการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้นซึ่งทำให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จได้ดีกว่าและยังเป็นการละความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่อยู่อาศัย เพราะการมีที่อยู่อาศัยเป็นประจำนั้นย่อมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัยและสิ่งของต่างๆ ที่ต้องสะสมไว้ใช้ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม การจาริกจึงเป็นการฝึกปฏิบัติให้ละวางกิเลสโดยไม่รู้ตัวแต่การจาริกนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะมีคุณอย่างเดียว พระพุทธเจ้าก็ได้แสดงถึงโทษของการจาริกไว้เช่นกัน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้คือ

๑. ย่อมไม่ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๒. ไม่เข้าใจชัดในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว
๓. ไม่แก้สงสัยในสิ่งที่ได้ฟังแล้วบางประการ
๔. ได้รับโรคเรื้อรังอย่างหนัก
๕. ไม่มีมิตร
๖. ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่บรรลุ
๗. เสื่อมจากคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว
๘. ย่อมไม่แก้สงสัยด้วยคุณวิเศษที่บรรลุแล้วบางประการ

^{๔๐} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

เนื่องจากการจาริกไปเรื่อย ทำให้เพลิดเพลินจนปล่อยปละละเลยต่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น^{๔๑}

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตให้มีวัดเกิดขึ้นเป็นที่พักอาศัยเพื่อป้องกันอุปสรรคจากธรรมชาติ คือ ความร้อน ความหนาว เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคที่จะทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้า จึงทรงมีพุทธานุญาตเรื่องอารามเมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทูลถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ส่วนเวฬุวันจึงถือว่าเป็นวัดแห่งแรกในพุทธศาสนา ความในพระไตรปิฎก กล่าวไว้ว่า ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐครั้งถึงแล้วจึงประทับนั่งบนอาสนะที่เข้าจัดถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ขณะนั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐทรงนำของเคี้ยวของอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยพระองค์เองกระทั่งพระผู้มีพระภาคเจ้า เสวยเสร็จแล้วทรงห้ามภักตอาหารแล้ว ละพระหัตถ์จากบาตร จึงประทับนั่ง ณ ที่สมควร ท้าวเธอทรงดำริว่า พระผู้มีพระภาคควรประทับที่ไหนหนอ ที่แห่งใดอยู่ไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านนักคมนาณคมสะตวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงัด เสียงไม่อีกทีก เว้นจากการสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการมลทินของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้นจึงมีพระราชดำริว่า อุทยานเวฬุวันของเรา นี้ไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านนัก คมนาณคมสะตวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงัด เสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการมลทินของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น อย่างกระนั้นเลย เราพึงถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลังน้ำน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพระราชดำรัสว่า “หม่อมฉันขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้นแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอารามแล้วชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐเห็นชักชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมะกถาแล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับ ต่อมาพระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงธรรมะกถา เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^{๔๒}

จึงถือได้ว่าสวนเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในทางพระพุทธศาสนา และเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์ แต่อาณาบริเวณพระอารามเวฬุวันยังคงไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ พื้นที่ครอบคลุมไปด้วย ป่า ต้นไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้งและลอมฟาง ต่อมาเศรษฐีเมืองราชคฤห์ จึงได้สร้างวิหารถวายให้แก่สงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ป้องกันอันตราย ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกตอนหนึ่งว่า “โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อแก่กระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่

^{๔๑} สุต.อง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๑-๒๒๒/๓๖๓-๓๖๔.

^{๔๒} วิ.มทา.(ไทย) ๔/๔๙/๗๑-๗๒.

ภิกษุทั้งหลายและภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้นๆคือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอม ฟาง ครั้นนั้นเศรษฐีชาวราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั้นๆคือ ออกจากป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอม ฟาง ทอดสายตาลงต่ำมีการก้าวไป การ ถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขน นำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้นเห็นแล้วเศรษฐีชาวราชคฤห์นั้นก็จิตเลื่อมใสครั้นแล้วเศรษฐีชาวราชคฤห์ได้เข้าไปหา ภิกษุเหล่านั้นแล้วกล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ถ้ากระผมจะสร้างวิหาร พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของ กระผมหรือ” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดี พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร” เศรษฐี กล่าว ว่า “ถ้าเช่นนั้นพระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้กระผมทราบ”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “เศรษฐี ชาวราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งภิกษุ ทั้งหลาย “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือน โถ้น ถ้ำ” ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐีชาวราชคฤห์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวต่อเศรษฐีชาว ราชคฤห์ดังนี้ว่า “ท่านคหบดี พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหาร แล้วบัดนี้ท่านกำหนดกาลอันควร เอาเถิด”

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดแล้วราชคหบดีได้สร้างวิหารถวาย ๖๐ หลัง โดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียวด้วยเหตุนี้วัดในพระพุทธศาสนาจึงมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก และ พระพุทธเจ้าได้ให้ถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้อยู่ในทั้ง ๔ ทิศ ดังพุทธพจน์ที่ ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ดูกรคหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ผู้ที่มาและยังไม่ได้มา ราชคหบดีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้วได้ถวายวิหาร ๖๐ หลังแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ผู้มาและยังไม่ได้มา”^{๔๓}

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คฤหัสถ์สร้างวัดถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ใน พระพุทธศาสนาและอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในเสนาสนะในวัดก็เพื่อความมั่นคงของ พระพุทธศาสนา ทรงแสดงคุณประโยชน์ของวิหารว่า วิหารย่อมป้องกัน ความหนาวร้อน และสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่ เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเลี่ยงร้อนอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตน

^{๔๓} วิ.จุฬ.(ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๑.

พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ถวายเป็นที่พำนักของผู้พหูสูตให้อยู่ในที่นี้เถิด อีกประการหนึ่งผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้^{๔๔}

จะเห็นได้ว่า วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาล จากพื้นที่ที่เป็นป่ารกชัฏ (อรัญวาสี) มาทำการปรับปรุงเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัดและได้มีการเพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประพฤติพรหมจรรย์หรือการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และสาธุชนที่ใฝ่ใจในปฏิบัติประพฤติธรรม ที่มีความสะดวกสบายมากขึ้น ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมสังคมภายนอก ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดโดยการมุ่งเน้นประโยชน์ในการใช้สอยสำหรับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาหรือการให้บริการสังคมเป็นหลักมากขึ้นและถือว่าการสร้างถาวรวัตถุเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ประวัติการสร้างวัดในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ สมัยเดียวกันกับประเทศลังกา ด้วยการส่งพระสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ๙ สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะนั้นประเทศดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า ๗ ประเทศได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญแต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาวอินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ^{๔๕} สำหรับการเกิดวัดขึ้นในประเทศไทย ก็คงมีมูลเหตุเดียวกับการเกิดวัดขึ้นมาในสมัยพุทธกาล คือเมื่อพุทธศาสนาจากอินเดียได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกโดยชาวอินเดียเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปทำการสั่งสอนให้ชาวไทยโดยทั่วไป จนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนในศาสนา เมื่อจำนวนศาสนิกชนมากพอสมควรแล้วก็ได้ไปขอพระบรมธาตุและคณะสงฆ์มาจากอินเดียแล้วสร้างพุทธเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุ และผู้ศรัทธาที่ประสงค์จะบวชก็ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสงฆ์ที่มาจากอินเดีย จึงเกิดมีการ

^{๔๔} วิ.จุฬ.(ไทย) ๗/๒๕๔/๙๑-๙๒.

^{๔๕} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๙.

สร้างวัดและสังฆมณฑลขึ้นเพื่อใช้ในกิจการพระศาสนาตามมาภายหลัง^{๔๖} และวัดในเมืองไทยได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชนที่ขาดเสียมิได้ ทุกชุมชนต้องมีวัดประจำเป็นของตนเอง เพราะถ้าไม่มีวัดประจำชุมชน เมื่อต้องการจะทำบุญ หรือฟังธรรม ก็ต้องไปที่วัดของชุมชนอื่น ซึ่งเป็นการไม่สะดวกเนื่องจากชุมชนไปพึ่งพาอาศัยวัด ไม่เพียงแต่ในทางด้านกิจกรรมศาสนาเท่านั้น แต่รวมไปถึงกิจการทางด้านสังคมด้วยฉะนั้นชุมชนทุกแห่งจึงต้องมีวัด แม้จะเป็นวัดขนาดเล็กๆมีแต่โบสถ์หรือวิหารแต่อย่างเดียวไม่ได้สร้างอย่างใหญ่โตหรูหราเพราะเป็นการช่วยกันสร้างคือสร้างไปตามฐานะและกำลังศรัทธาของคนในชุมชนนั้น ไม่ได้คำนึงถึงรูปแบบที่หรูหราหรือความสวยงามเท่าใดนัก แต่ถ้ามีกำลังเพียงพอที่จะสร้างให้ใหญ่โตหรูหราได้ ก็สร้างไปตามความสามารถที่มีอยู่ สรุปแล้วการสร้างวัดในประเทศไทยนั้น มีเจตนาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในกิจการพระศาสนาตามวัตถุประสงค์อันมีมาแต่เดิมเพื่อเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนา ในสังคมทั้งที่เป็นชนบทในเมือง ทั้งนี้เพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาแพร่หลายสู่พลเมืองได้ทุกระดับชั้นและคนในสังคมได้โอกาสเข้าถึงพระพุทธรูปศาสนาได้สักการะบูชา คือเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์อนุสรณ์สำคัญต่างๆ เช่น พระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งบรรจุในพระสถูปเจดีย์บ้าง และยังมีพระธรรมคำสอนซึ่งเขียนหรือจารึกเป็นลักษณะพระธรรมเจดีย์ มีเก็บอยู่ในหอพระไตรปิฎกสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุจำเป็นต้องการสิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรมเพื่อรับรองหรือเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี และยังจะต้องมีความสำคัญในการส่งเสริมให้สมกับฐานะแห่งปูชนียสถานทางพระพุทธรูปศาสนาอีกด้วยนอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พำนักแห่งคณะสงฆ์ผู้มีหน้าที่และภาระในการสืบทอดพระพุทธรูปศาสนาและยังได้ใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมต่างๆตามประเพณีในศาสนาเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา คือให้การศึกษาแก่บุตรตามประเพณีของชนชาวไทย และประการสำคัญยิ่งก็เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่บรมศีลธรรมจรรยาแก่วิญญชนทั้งหลายอีกประการหนึ่งด้วย

กองแผนงานกรมการศาสนา ได้กล่าวถึงความเป็นมาของวัดในพระพุทธรูปศาสนาไว้ดังต่อไปนี้^{๔๗}

วัดในพระพุทธรูปศาสนามีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล กล่าวคือ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเสด็จไปแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีแล้ว เมื่อเข้าสู่ปีที่ ๒ ได้เสด็จไปเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา ณ กรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ ประทับที่สวนตาลหนุ่ม (ลัฏฐิวัน) พระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสมาก ได้ประกาศพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพระพุทธรูปศาสนา และพระองค์ได้ถวายพระราชอุทยานเวฬุวันแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกจำนวน ๑๐๐๐ รูป พระพุทธเจ้าทรงรับอนุโมทนา และประทานนาม

^{๔๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๑๔.

^{๔๗} กองแผนงานกรมการศาสนา, คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๓-๒๒๘.

ว่า เวฬุวนารามหรือวัดเวฬุวัน นับเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่นานถึง ๖ พรรษา และเมื่อพระพุทธเจ้าได้เผยแผ่ไปยังเมืองต่างๆ มากขึ้นก็มีผู้เลื่อมใสศรัทธาสร้างวัดถวาย พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ให้เป็นที่พักพิงอีกหลายแห่ง เช่น

ที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ซื้ออุทยานสวนเจ้าเขต สร้างวัดเชตะวันมหาวิหารขึ้น วัดนี้มีวิหารสร้างเป็น ๗ ชั้น มีกำแพงและคูเป็นขอบเขต มีอุทยานใหญ่มาก นับเป็นวัดที่สมบูรณ์แบบ พระพุทธเจ้าประทับที่วัดนี้นานถึง ๑๙ พรรษา ผู้สร้างวัดที่สำคัญอีกท่านหนึ่งในกรุงสาวัตถี คือนางวิสาขามหาอุบลิกา ได้สละเครื่องประดับมหาดาปสาธน์ ซึ่งมีค่ามหาศาลมาสร้างวัดบุพพารามขึ้น ประกอบด้วยโลหะปราสาทใช้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์มีลักษณะเป็นอาคารตึก ๒ ชั้น หลังคาเป็นเรือนยอดมี ๖๐ ยอด ที่ยอดทุกยอดมีหม้อน้ำทำด้วยทองสุกปลั่งตั้งอยู่มีจำนวนถึง ๑๐๐๐ ห้อง โลหะปราสาทนี้พระโมคคัลลานะเป็นสถาปนิก ช่วยควบคุมดูแลการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ วัดนี้พระพุทธเจ้าประทับอยู่นานถึง ๖ พรรษา

ที่กรุงโกสัมพี เมืองหลวงของแคว้นวังสะ ก็มีเศรษฐี ๓ คน ได้สร้างวัดขึ้น คือ ท่านโฆสกเศรษฐีสร้างวัดโฆสิตาราม ท่านกุกกุฎาเศรษฐีสร้างวัดกุกกุฏาราม และท่านปาวาสิกเศรษฐีสร้างวัดปาวาสิการาม ทั้งสามนี้ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงจำพรรษา แต่พระองค์ได้เสด็จมาประทับเพื่อการสั่งสอนประชาชนอยู่เสมอ

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว มีการสร้างวัดจะเป็นการสร้างเพื่อประดิษฐานเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ ซึ่งเรียกว่า วัดพุทธเจดีย์ ต่อมาจึงนิยมสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิประจำวงศ์ตระกูล ลักษณะของเจดีย์ตอนบนจะบรรจุพระพุทธรูป ตอนล่างเป็นที่เก็บอัฐิของผู้ตาย การสร้างเจดีย์ลักษณะดังกล่าวนี้ เรียกว่า อนุสาวรีย์ ซึ่งอนุสาวรีย์ในสมัยแรกๆจะไม่มีโบสถ์และพระสงฆ์

สำหรับวัดพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างไรนั้น สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสันนิษฐานว่าชาวอินเดียคงได้มาตั้งภูมิลำเนาหรือประกอบการค้าอยู่ในประเทศไทยอยู่ก่อนแล้วทูตที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นคงมาสอนชาวอินเดียก่อน และภายหลังได้สอนพระพุทธศาสนาให้แก่คนไทย เมื่อคนไทยเลื่อมใสศรัทธาถึงพระพุทธศาสนาแพร่หลายมากขึ้นจึงได้ขอพระบรมธาตุ (อัฐิของพระพุทธเจ้า) และขอพระสงฆ์จากอินเดียมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมทั้งสร้างพุทธเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุและสร้างวัดให้พระสงฆ์ได้พำนักอยู่อาศัย ในขณะที่ผู้ชายไทยที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็ขอบวชจากพระสงฆ์อินเดีย ดังนั้นจึงเกิดวัดขึ้นในประเทศไทยด้วยเหตุผลดังกล่าว โดยที่วัดพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบันนี้ สืบทอดมาจากการรับเอาพระพุทธศาสนาละทธิหินยาน แบบลังกาวงศ์ คือ การสร้างสถูปเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมธาตุ การสร้างวัดที่ต้องมีพัทธสีมาและโบสถ์นั้นก็เพื่อเป็นที่ประชุมสงฆ์และเป็นที่ทำสังฆกรรม

รูปแบบของวัด

รูปแบบของวัดประกอบด้วย ๓ ส่วนหลัก คือ

๑. เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งอุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญและสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเงียบเรียบร้อย

๒. เขตสังฆาวาส เป็นที่ตั้งกุฏิ โรงครัว หอฉัน โรงเก็บวัสดุ ศาลารับแขก เป็นส่วนพักอาศัยของพระภิกษุและสามเณร

๓. เขตสาธารณประโยชน์ เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ สาธารณสงเคราะห์ เช่น ลานวัด โรงธรรม ศาลาบำเพ็ญกุศล โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สุสาน ฌาปนสถาน เป็นต้น

ราชบัณฑิตยสถาน กล่าวไว้ว่า คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ บางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วัดวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บางทีว่ามาจากคำว่า “วัตร” อันหมายถึง กิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างหนึ่งว่าการจำศีล ซึ่งวัด(วัตร)ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึง สถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักจำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับว่ามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้นวัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึงพื้นที่

แต่เดิมครั้งพุทธการนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธรูปค้ำในระยั้งแรกๆ เช่น “เชตวันาราม” หรือชื่อเต็มๆว่า “เชตวัน อนาถบิณฑิกสุต อาราม” ซึ่งหมายความว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเขต” หรือ “เวฬุวันาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” แปลว่าวัดและสวนเป็นที่นารีณมัย^{๔๔}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของวัดไว้ว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหารและที่อยู่ของสงฆ์ หรือนักบวช เป็นต้น

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ได้อธิบายความหมายของวัดไว้ว่า วัดในความหมายที่แปลว่า ที่อยู่ของพระสงฆ์ มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตว่า วาเส และผ่านเป็นภาษาเขมรว่า วาส แล้วอ่านตามอักษรเป็นวัด ซึ่งในการเขียนตัวอักษรธรรมล้านนาแล้ว พบว่าเขียนเป็น วัด วัฏ วัฑ วัธ หรือ วัช โดยให้อ่านออกเสียง “วัด” ทั้งนี้แต่เดิมเรียก “วัด” ว่า “กุ” ซึ่งต่อมากำว่า “กุ” กลายมามีความหมายแคบลงไปโดยแปลว่า เจดีย์และสถูป

^{๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

วัดเป็นสถานที่ให้คนทั้งหลายประกอบกุศลกรรม มีการให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ รวมทำงานประเพณีกันทั้งต่างตามโอกาส นอกจากนี้วัดยังตั้งอยู่ในที่มีประชากรหนาแน่นอย่างในเมืองแล้ว วัดมักจะตั้งอยู่ห่างจากแหล่งชุมชน เพื่อให้ความวิเวกในการปฏิบัติธรรม แต่ก็ใกล้ชิดพอที่คนในชุมชนจะไปปฏิบัติกิจการกุศลได้โดยสะดวก

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของคำว่าวัดไว้ว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆเป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษา ปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทุกคนทางด้านจิตใจ และกิจกรรมตามประเพณีนิยม วัดพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นสถาบันศาสนาหรือที่ตั้งสถาบันทางศาสนาของสังคม ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือ จังหวัด เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือพระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง จะมีสถานะเป็นที่ตั้งทางสถาบันทางพระพุทธศาสนาของสังคมไทยทั้งประเทศ ตามความหมายนี้ วัดจะเป็นคำรวมที่ใช้เรียกสถาบันทางศาสนาของสังคม ซึ่งรวมเอาศาสนวัตถุ ศาสนาสถานและศาสนธรรมไว้ด้วยกัน

วัดที่ยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมอีกด้วย วัดทุกวัดมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยยังมาฐานะที่แตกต่างกันอยู่อีก ดังนั้น ตามมาตรา ๓๑ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้จำแนกวัดออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. วัดที่รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ อาราม เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว พร้อมทั้งจะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทั้งทางพระวินัย โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

๒. สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการตั้งเป็นวัด รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นแต่ยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาสามารถใช้เป็นสถานที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ ซึ่งฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว แต่ฐานทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมตามวินัยทุกประการได้^{๔๙}

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นสามารถสรุปได้ว่า วัด หมายถึง สถานที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของสมณะ หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า พระภิกษุสงฆ์ และสามเณร เพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญวัตรปฏิบัติธรรม และยังเป็นสถานที่สำหรับอบรมและขัดเกลาจิตใจของประชาชนทั่วไปผู้ที่สนใจในการปฏิบัติประพฤติธรรม

^{๔๙} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙), หน้า ๓๕.

๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมีนักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ดังนี้

เจมส์ คี บีนทอน ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น ๔ ขั้นตอนดังต่อไปนี้^{๕๐}

- ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- ๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
- ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

โคเฮน จอห์น และ นอร์แมน (Cohen, John & Norman T. Uphoff) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอน คือ^{๕๑}

- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
- ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความช่วยเหลือ
- ๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

นอกจากนั้น Uphoff ได้เสนอ กรอบคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทว่า มี ๓ มิติ และ ๒ บริบท

มิติการมีส่วนร่วม (Dimensions) มี ๓ มิติ ประกอบด้วย

๑) มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คือ ร่วมในการคิดถึงปัญหาโดยระบุความต้องการของชุมชน จนเกิดโครงการระหว่างดำเนินการ (โครงการเริ่มทำ) และการตัดสินใจดำเนินการ (โดยองค์กรของชุมชนหรือชาวบ้าน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

๒) มีส่วนร่วมกับใครบ้าง (Who, Whom) ได้แก่ การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรที่ให้ทุน เป็นต้น ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง เพศ อายุ การศึกษา รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การถือครองที่ดิน เป็นต้น

๓) มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง (How) ได้แก่ มีส่วนร่วมในลักษณะพื้นฐานของ การมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วม การได้รางวัลตอบแทน หรือถูกบังคับให้เข้าร่วม ลักษณะรูปแบบของ

^{๕๐} เจมส์ คี บีนทอน, **การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท**, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๕๑} Cohen, John & Norman T. Uphoff. (1980). "Participation in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity." **World Development**, Vol. 8, p. 219.

การมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรง หรือผ่านองค์กรของชุมชน ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วม การได้รางวัลตอบแทน หรือถูกบังคับให้เข้าร่วม ลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่ และระยะเวลาในการเข้าร่วม ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม อาจเป็นการเพิ่มพลัง หรืออำนาจขององค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น

บริบทของการมีส่วนร่วม (Contexts) มี ๒ บริบท ประกอบด้วย

๑) ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งที่นำเข้ามาว่า มีความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (ความเร็ว ชั่ว ที่ได้รับผลประโยชน์) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น

๒) สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

ดิน ปรัชญพทธี ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามไว้ว่า ทฤษฎีนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการส่วนใหญ่ไม่น้อยมาก เนื่องจากนักวิชาการคิดว่าหากองค์กรมีภาวะผู้นำที่ดี ก็จะมีภาวะผู้ตามดีไปด้วย เป็นการมองค่อนข้างแคบ เพราะนอกจากจะมองปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว การที่นักวิชาการให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามนั้น พอสรุปสาเหตุหลายประการด้วยกัน คือ ประการแรก นักวิชาการบางคนอาจจะไม่แน่ใจว่าองค์กรมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด ที่จะต้องให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมคืออะไรกันแน่ ประการที่สอง หากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ผู้ตามเหล่านั้นได้แก่ใครบ้างผู้ตามทั้งหมดหรือเฉพาะผู้ตามที่ถูกคัดเลือกสนทนากับผู้นำเท่านั้น และประการสุดท้าย หากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ผู้ตามควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด และลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามอย่างไรบ้าง

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมอาจมีอยู่มากมายหลายทฤษฎีด้วยกัน สามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) และทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง/ถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางโครงการสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น เช่น การเลือกตั้งทั่วไป การเลือกตั้งโดยนับคะแนนลับและประชุมปรึกษาหารือประจำปี จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมตามนัยของทฤษฎีนี้ มิได้เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง และผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจได้แก่ บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้าสมัครรับการเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงแค่มือปัดเท่านั้น

ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ตามแนวความคิดทฤษฎีนี้ การมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแต่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือ ถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ทฤษฎีนี้ ยังมองการมีส่วนร่วม

ร่วมเป็นการให้การศึกษาและพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มี ความรับผิดชอบ นั่นก็คือ การไม่ยอมให้มีส่วนร่วมนับว่าเป็นการคุกคามตามเสรีภาพของผู้ตาม^{๕๒}

จากทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้นนั้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมี หลักในการมีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติการ ๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อที่จะเสริมสร้าง ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและทำให้เกิดการพัฒนาของหน่วยงาน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้มีผู้ที่ได้ทำการศึกษา ค้นคว้าไว้ดังนี้

เขมราษฎร์ ชัมภรัตน์ ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกภาพ องค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมในระดับปานกลางและในเรื่องการมีส่วนร่วม พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับการมีส่วนร่วมใน ด้านการประชุม ด้านการวางแผน ด้านการสนับสนุนส่งเสริม ด้านการดำเนินกิจการ และด้านการ ติดตามประเมินผลในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ของสมาชิกสภา อบต. การรับรู้ข่าวสาร และความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านเพศ อายุ อาชีพ สถานภาพสมรส ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสภา องค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการสิ่งแวดล้อม^{๕๓}

ทวีป คงเทียน ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารองค์การส่วนตำบลเป็ริง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมมีส่วน ร่วมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ลำดับที่ ๑ รองลงมา คือ ด้านการมี ส่วนร่วมติดตามผลการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและการวางแผน และด้าน การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา ตามลำดับ^{๕๔}

^{๕๒} ดิน ปรัชญพฤทธิ, **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**, เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ใน องค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๖๒.

^{๕๓} เขมราษฎร์ ชัมภรัตน์, “การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกภาพองค์การบริหารส่วน ตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร การศึกษา**, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖, หน้า ๖๐-๗๒.

^{๕๔} ทวีป คงเทียน, “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารองค์การส่วนตำบลเป็ริง อำเภอบาง บ่อ จังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร การศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต), ๒๕๔๘.

จิราพร ทัดตะจร ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาหมู่บ้านปราสาทใต้ อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทางการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในแง่ของการสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อันได้แก่ ความสำเร็จที่ได้รับจากการพัฒนาในอดีต ลักษณะทางความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านและลักษณะของผู้นำชุมชน ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี ส่วนลักษณะการมีส่วนร่วมของชาวบ้านปราสาทใต้นั้น ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับขั้นตอนการรับรู้ธุรกิจกรรมและจินตนาการการรับผลประโยชน์ ส่วนจินตนาการตัดสินใจและเลือกกิจกรรมได้ถูกกำหนดมาก่อนล่วงหน้าแล้วโดยหน่วยงานของรัฐ สำหรับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลอย่างเป็นทางการ ภายใต้อาณัติช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ^{๕๕}

ชัยนาถ อุ่นแก้ว ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสะโตกอยู่ในระดับน้อย ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสะโตกได้แก่ การจัดการศึกษาให้เด็กนักเรียนในหมู่บ้าน มีนโยบายด้านการจัดการศึกษาที่ชัดเจน จัดสวัสดิการและให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ยากจน การไม่เก็บค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนและมีความพร้อมด้านงบประมาณในการจัดการศึกษา^{๕๖}

ขำนิ มะโร ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเพชร อำเภอ รัตภูมิ จังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า ๑)ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา อยู่ในระดับปานกลาง ๒)เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเพชร อำเภอ รัตภูมิ จังหวัดสงขลา ตามเพศมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามศาสนา มีระดับการมี ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามระดับการศึกษา มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ตามระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน (หมู่บ้าน)

^{๕๕} จิราพร ทัดตะจร, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาหมู่บ้านปราสาทใต้ อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”, *ภาคินพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต*, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), ๒๕๔๒.

^{๕๖} ชัยนาถ อุ่นแก้ว, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”, *การศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ตามตำแหน่งทางราชการ/สังคมมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๐๑ ตามวิธีการติดต่อสื่อสารกับองค์การบริหารส่วนตำบล มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ตามอาชีพ มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ตามรายได้ของครอบครัวต่อเดือน มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๕๗}

นพพร ต้อนรับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานโครงการพัฒนาที่สูงเฉพาะพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่จากสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนั้นจะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรมของโครงการย่อมมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตโครงการทั้งสิ้น แต่เนื่องจากโครงการกำหนดให้ข้าราชการมีบทบาทสำคัญมากกว่าประชาชน จึงทำให้ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของความสำเร็จของโครงการไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมในการดำเนินงานต่างๆของโครงการเท่าที่ควร ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาถึงโอกาสของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการของประชาชน ภายใต้สมมุติฐานที่ว่า การไม่ประสบความสำเร็จในโครงการฯ เท่าที่ควรนั้น สืบเนื่องจากประชาชนในเขตพื้นที่โครงการมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมหรือโครงการย่อย ที่บรรจุในแผนปฏิบัติการประจำปีน้อย ซึ่งผลการวิจัยพบว่าในการดำเนินงานโครงการพัฒนาที่สูงเฉพาะพื้นที่อำเภอแม่แจ่มนั้น บทบาทสำคัญอยู่ที่ข้าราชการผู้ปฏิบัติงานและกำนันผู้ใหญ่บ้าน มากกว่าประชาชนที่เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบต่อการดำเนินงานโครงการโดยตรง และยังเป็นเป้าหมายของผลการสำเร็จโครงการในส่วนของกรจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี ซึ่งเป็นแผนที่กำหนดกิจกรรมและงบประมาณในแต่ละปีนั้น การสนองตอบของโครงการต่อกิจกรรมหรือโครงการย่อย ที่ประชาชนเป็นผู้เสนอให้พิจารณานั้น มักไม่ได้รับความสนใจจากโครงการเท่าที่ควร นอกจากนั้นยังไม่มีกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โครงการมากยิ่งขึ้นแต่ประการใด ดังนั้น รูปแบบการดำเนินงานของโครงการจึงมุ่งให้ประชาชนในฐานะผู้รับปฏิบัติเพียงอย่างเดียว^{๕๘}

พนัส พงษ์สุนันท์,และคนอื่นๆ ศึกษาการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่ กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่ง

^{๕๗} ชำนะ มะโร, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัษฎา จังหวัดสงขลา, **รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

^{๕๘} นพพร ต้อนรับ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนาที่ราบสูง เฉพาะพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, **การค้นคว้าอิสระ ปริญญาโทมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

คณะกรรมการได้นำเทคนิคต่างๆมาใช้ในการประชุมปฏิบัติการ เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้เรียนรู้จากภูมิปัญญา และประสบการณ์ของกันและกัน ก่อให้เกิดความสนใจและความตระหนักถึงศักยภาพของชุมชนเอง โดยเห็นได้จากผลการประชุมที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง สมาชิกชุมชนจะตรวจสอบ ทำความเข้าใจ เรียนรู้ชุมชนตนเอง และชื่นชมกับผลงานที่ร่วมกันคิด ตั้งแต่การย้อนอดีตของชุมชน จุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน วิสัยทัศน์ใน ๑๐ ปีข้างหน้า การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ระบุสภาพปัญหา ระบุทุนทางสังคม การจัดลำดับความสำคัญ การร่วมกันคิดกลยุทธ์ในการแก้ปัญหา ตัดสินใจเลือกปัญหา เพื่อกำหนดในแผนแม่บท ทำให้สมาชิกชุมชนได้รู้จักตนเองดีขึ้น ผลการศึกษาปรากฏว่าสมาชิกชุมชนสามารถร่วมกันเรียนรู้ รู้จักชุมชนตนเองมากขึ้น จากการย้อนอดีต การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง การมองอนาคตชุมชนรู้ปัญหาและทุนของชุมชน สามารถร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไข ร่วมกันตัดสินใจในทุกขั้นตอน จนเกิดแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่ เกิดการจัดตั้งสภาชุมชนและคณะกรรมการบริหาร เป็นเหมือนสัญญาประชาคม^{๕๙}

รวีกานต์ แสนไชย ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ผลจากการศึกษาพบว่า^{๖๐}

๑. รูปแบบการจัดการธนาคารขยะชุมชนวัดกลางเป็นการใช้การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการจัดการแบบยั่งยืน เพราะมีความสัมพันธ์กันระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

๒. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจะต้องเกิดจากความสมัครใจ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนคิดริเริ่มค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชุมชน วางแผนดำเนินกิจกรรมลงทุนและปฏิบัติงาน และติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

๓. ปัจจัยที่ทำให้สมาชิกในชุมชนวัดกลาง เข้ามีส่วนร่วมในโครงการธนาคารขยะ มี ๑๑ ประการ คือ รูปแบบของโครงการ การประชาสัมพันธ์ สื่อมวลชน ความพร้อมของประชาชนในชุมชน การสนับสนุนจากภายนอก ผู้บริหารโครงการ ความเข้มแข็งของชุมชน ความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชน ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ความต้องการการยอมรับจากสังคมและความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ชนรุ่นหน้า

วิเชียร อุฐบุญ ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของกลุ่มประธานคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ย

^{๕๙} พันัส พุกษ์สุนันท์, และคนอื่นๆ, การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของสมาชิกชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี, (กรุงเทพมหานคร : กรมอนามัย), ๒๕๔๕.

^{๖๐} รวีกานต์ แสนไชย, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน กรณีศึกษา ธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร”, การค้นคว้าอิสระ ปริญญาโทบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๘๙ – ๙๐.

ของการมีส่วนร่วมสูงสุดคือ ด้านการดำเนินกิจกรรม รองลงมาคือด้านการสนับสนุน ส่งเสริม ด้านการวางแผน และด้านการติดตามประเมินผล ตามลำดับ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ การมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการโรงเรียนของประธาน อบต. และขนาดชั้นของ อบต. ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของประธาน อบต.^{๖๑}

เทพฤทธิ์ เจริญศรี ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอนุรักษ์ป่าลุ่มน้ำชมพู : กรณีศึกษา ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นย่อมมีผลต่อศักยภาพของชุมชนและสภาพปัญหาที่ถูกกระทบซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกที่ส่งผลก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่ายมีผลเป็นพลังผลักดันให้ชุมชน คิดเป็น ทำได้ แก้ไขปัญหาของชุมชนเองตามสถานการณ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วม^{๖๒}

นุทอง เนตรสว่าง ได้ศึกษาเรื่องประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลยางน่อง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดวิสัยทัศน์ และแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น และเพื่อทราบถึงกระบวนการประชาสังคม มีความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ผลของการวิจัยความเป็นประชาสังคมของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลยางน่อง พบว่า อยู่ในเกณฑ์เฉลี่ยในระดับมาก ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในความเป็นประชาสังคมและผลของการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อมทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ และในการวางแผนพัฒนา พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางด้านการเมืองการบริหาร พบว่า อยู่ในเกณฑ์ระดับน้อยสภาพโดยรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในความเป็นประชาสังคม หากท้องถิ่นเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมมากกว่านี้^{๖๓}

^{๖๑} วิเชียร อุฐบุญ, “การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดอุบลราชธานี”, *ภาคินพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต* (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), ๒๕๔๓.

^{๖๒} เทพฤทธิ์ เจริญศรี, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการอนุรักษ์ป่าลุ่มน้ำชมพู : กรณีศึกษา ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, รัฐศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๔.

^{๖๓} นุทอง เนตรสว่าง, “ประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลยางน่อง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่”, *การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการเมืองและการปกครอง*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๘.

บุญเลิศ ไชยสวัสดิ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อม อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับและเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อม จำแนกตามตัวแปร ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน (หมู่บ้าน) ตำแหน่งทางราชการ/สังคม แหล่งรับรู้ข้อมูลข่าวสารขององค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อม ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ของครอบครัวต่อเดือน จำนวนผู้มีรายได้ครอบครัว รายจ่ายของครอบครัวต่อเดือน ช่วงเวลาว่างในแต่ละวัน และความรู้ความเข้าใจการจัดทำแผนพัฒนาสามปี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา คือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อม อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง จำนวน ๙๗ คน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจใน การจัดทำแผนพัฒนาสามปีอยู่ในระดับสูง การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาโดยพิจารณา รายด้าน พบว่า ด้านการเสนอปัญหาและความต้องการของหมู่บ้าน/ตำบล และด้านการคัดเลือกแนวทางพัฒนาและจัดลำดับความสำคัญโครงการกิจกรรมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีอยู่ใน ระดับมาก สำหรับด้านการคัดเลือกตัวแทนเป็นกรรมการในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี ด้านการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาสามปี และด้านการติดตามประเมินผล ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ผลการเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีเพศ ตำแหน่งทางราชการ/สังคม การติดต่อสื่อสาร มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อม ในภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนประชาชนที่มีอายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน แหล่งรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ของครอบครัวต่อเดือน ผู้มีรายได้ครอบครัว รายจ่ายของครอบครัว ช่วงเวลาว่างในแต่ละวัน ต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อมในภาพรวมไม่แตกต่างกัน^{๖๔}

พิกุล สัจจามรรค ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลนครลำปาง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๔๐ – ๕๐ ปี สถานภาพสมรสแล้ว มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้เฉลี่ย ๕๗,๖๐๐ บาทต่อปี ส่วนใหญ่ไม่มีสถานภาพทางสังคมหรือไม่มีตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลนครลำปาง กิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลและ นายกเทศมนตรี ปัจจัยที่

^{๖๔} บุญเลิศ ไชยสวัสดิ์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลนาท่อม อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง”, รายงานการศึกษานิพนธ์ปริญญาตรีสาขาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

มีผลต่อการมีส่วนร่วมที่ประชาชนเห็นด้วยมากที่สุดคือ ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น และต้องการพัฒนาชุมชนของตนเอง^{๖๕}

พงศ์สถิตย์ คำมูล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลเมืองเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ศึกษาทำการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารเทศบาลเมืองเกาะสมุยและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลเมืองเกาะสมุย ๑๒ ราย และใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเกาะสมุยจำนวน ๔๐๐ ราย ผลการศึกษาพบว่า ๑) การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะ เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจในการเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองอยู่ในระดับปานกลาง โดยได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานของการจัดทำบริการสาธารณะ แม้ว่าขั้นตอนในการตัดสินใจและการประเมินผลจะอยู่ในระดับที่น้อยก็ตาม โดยครอบคลุมถึงกระบวนการตรวจสอบการจัดทำบริการสาธารณะผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ๒) ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ ความจำเป็นและความต้องการพื้นฐานในด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ถ้าประชาชนได้รับการตอบสนองต่อความต้องการในการจัดทำบริการสาธารณะจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ๓) ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ บุคลากรของเทศบาลเมืองเกาะสมุยที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินการยังไม่เพียงพอ การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจมีอย่างต่อเนื่อง ปัญหาจากประชากรนอกพื้นที่ และ ความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละชุมชน ๔) ความสามารถในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลเมืองเกาะสมุย มีความพร้อมด้านทรัพยากรการบริหารจัดการ สามารถจัดทำได้ตรงตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น^{๖๖}

ภาวิณี อินทวิวัฒน์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อม : กรณีศึกษาตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า

๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมตำบลทุ่งไธ้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการรักษาธำรงไว้มากที่สุด รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ และการมีส่วนร่วมในการวางแผนตามลำดับ

^{๖๕} พิกุล สัจจามรรค, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเทศบาลนครลำปาง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๘.

^{๖๖} พงศ์สถิตย์ คำมูล, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลเมืองเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

๒) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมตำบลทุ่งโฮ้ง ทั้งภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันตามเพศ อายุ อาชีพ และระยะเวลาในการอาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมตำบลทุ่งโฮ้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน รองลงมาได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ และด้านการมีส่วนร่วมในการรักษาและดำรงไว้ตามลำดับ

๔) แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมได้แก่ ๑) ควรสร้างความตระหนักและปลูกฝังค่านิยมในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมให้กับชุมชนเพื่อก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน ๒) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมให้กับชุมชนโดยผู้เชี่ยวชาญ ๓) ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการดำเนินการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผ้าหม้อห้อมให้เป็นที่รู้จักในระดับชาติและระดับสากล^{๖๗}

ยุทธพงศ์ นิคม ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับและเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ๓ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว ที่มีความแตกต่างกันใน ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ รวมทั้งศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา กลุ่มตัวอย่างใช้ในการศึกษา คือ ประชากรจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว จำนวน ๓๔๑ คน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๑) ทั้ง ๔ ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยมากที่สุด คือ เพศชาย ที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมีอาชีพทำนา/ทำสวน ปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา คือ การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา คือ จัดให้มี การประชาสัมพันธ์การจัดทำแผนให้เพิ่มขึ้นอย่างทั่วถึง

^{๖๗} ภาวินี อินทวิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อม : กรณีศึกษาตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ศิลปศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๕๕.

จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนา ควรให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของประชาชนและนำมาประกอบการพิจารณา ผู้นำชุมชนต้องเป็นกลไกสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนา^{๖๘}

วราพร นิบุร์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลมะนังยงในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี” ผลการศึกษาพบว่า ๑) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (2549-2551) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง อยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (การดำเนินการ) ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง และ ด้านการมีส่วนร่วมในการพยายามติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับน้อย ๒) ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน 3) ประชาชนที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ ๔) ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ๔ ปี (๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมในการพยายามประเมินผลมี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๕) ประชาชนที่มีอาชีพต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง โดยภาพรวมและ รายด้านไม่แตกต่างกัน ๖) ปัญหาและข้อเสนอแนะของประชาชนได้แก่ ประชาชนไม่เข้าใจการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี และไม่ทราบประโยชน์และผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี รวมทั้งเกิดสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ประชาชนอยากให้มีการประชาสัมพันธ์และทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี พร้อมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหา ความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา ได้แก่ ควรให้มี การประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี ควรให้มีการปฏิบัติตามแผนงาน/โครงการที่ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และควรรายงานผล การดำเนินงานให้ประชาชนทราบ^{๖๙}

วารุณี พิมพา ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม โครงการเมืองน่าอยู่ เทศบาลเมืองบ้านหมี่ จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม ตามโครงการเมืองน่าอยู่ในโครงการรา

^{๖๘} ยุทธพงศ์ นิคม, การมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลทรายขาวในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑), รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

^{๖๙} วราพร นิบุร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลมะนังยงในการจัดทำแผนพัฒนา ๓ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๑) ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะนังยง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี, รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

ความสะอาดในชุมชนระดับต่ำ และพบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการเมืองน่าอยู่และความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ เพศ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร เรื่องโครงการเมืองน่าอยู่ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานโครงการคัดแยกขยะในชุมชนอยู่ที่ระดับต่ำ และพบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารเรื่องโครงการเมืองน่าอยู่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการเมืองน่าอยู่ และความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ รายได้ การเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ และเพศ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่ายังมีปัญหาในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับต่ำ ประชาชนขาดความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่ ขาดการประชาสัมพันธ์ด้านข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ ขาดการประสานงานระหว่างรัฐบาลกับประชาชน การรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานยังไม่ต่อเนื่อง^{๗๐}

สมหมาย หนูศรีแก้ว ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบล กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของ อบต. อยู่ในระดับมาก จึงมีผลให้การบริหารงานของ อบต. ช่วยพัฒนาตำบลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเมื่อมีงบประมาณในการพัฒนาตำบลมากขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่กังวลเรื่องความโปร่งใส และยุติธรรมในการบริหารของ อบต. ในขณะที่ประชาชนมีความคิดเห็นในด้านการติดตามประเมินผลการดำเนินงานยังเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพหลัก รายได้ ระยะเวลาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และการเป็นสมาชิกทางสังคม พบว่ามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล^{๗๑}

สิทธิศักดิ์ สารธารณ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหาร

^{๗๐} วารุณี พิมพา, “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม : โครงการเมืองน่าอยู่ เทศบาลเมืองบ้านหมี่ จังหวัดอ่างทอง”, **การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๕.

^{๗๑} สมหมาย หนูศรีแก้ว, “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบล กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองปราบ อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

บริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละกลุ่มประชากร รวมทั้งศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม จำนวน ๓๗๙ ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผน มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาลักษณะการมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในด้านข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดทำแผนสูงสุด รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในด้าน ฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล น้อยที่สุด เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจำแนกตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม ปรากฏว่า กลุ่มประชากรที่มีเพศ อายุ การนับถือศาสนา และสำเร็จการศึกษาแตกต่างกันจะมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาแตกต่างกัน แต่กลุ่มประชากรที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันจะมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ปัญหาและข้อเสนอแนะสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิมควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา รองลงมาคือ การชี้แจงงบประมาณรายรับ-รายจ่าย ให้เจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจข้อมูลจากประชาชน เพื่อจะได้แก้ปัญหาตรงจุด ตรงเป้าหมาย และองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิมควรเข้าถึงประชาชนมากขึ้น ควรจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของประชาชน^{๗๒}

อนันต์ ดือระ ศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรในการให้บริการด้านการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลตะลุง อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี โดยภาพรวมพบว่า การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผลมีส่วนร่วมมากที่สุดและพบว่า การมีส่วนร่วมด้านทรัพยากรสาธารณสุขมีส่วนร่วมน้อยที่สุด กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมีส่วนร่วมทุกด้านมากที่สุดและกลุ่มพนักงานเทศบาล มีส่วนร่วมรวมกันทุกด้านน้อยที่สุด^{๗๓}

พระอนุกุล ศรีปัจฉิม ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก คือ ด้านสาธารณสุข และด้านส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม อยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย

^{๗๒} สิริศักดิ์ สาระอาภรณ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม อำเภอคลองหระ จังหวัดพัทลุง, **รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

^{๗๓} อนันต์ ดือระ, “การมีส่วนร่วมขององค์กรในการให้บริการด้านการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลตะลุง อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี”, **การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาโทมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

คือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมาคือด้านสาธารณูปโภค ด้านสังคม ด้านการเมือง การบริหาร และด้านเศรษฐกิจ^{๗๔}

จากงานวิจัยข้างต้นนั้นพอสรุปได้ว่า ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่างๆขององค์กรไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำงานของ อบต. หรือการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเทศบาล โดยประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมมากน้อยแตกต่างกันไปตามด้านต่างๆที่หน่วยงานหรือองค์กรกำหนดวางแผนการดำเนินงาน เช่น การมีส่วนร่วมในด้านสาธารณสุข การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ เป็นต้น

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา พบว่า มีผู้ทำการศึกษาไว้ ดังนี้

โกณินฐ์ ศรีทอง และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธ ศาสตร์ : กรณีศึกษาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า การสร้างชีวิตให้มีความสุข เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการปฏิบัติได้รับความสุขทั้งแก่ตน และผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติที่เห็นได้จริง อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาด้วยการสร้างศรัทธาต่อคุณงามความดี ด้วยการทำบุญทำทาน ฟังเทศน์ฟังธรรม และการปฏิบัติตามพิธีกรรม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้จิตใจสงบด้วยการปฏิบัติตามกรรมฐาน สู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน และยังเป็นการนำเสนอให้เป็นประติสุขอย่างพอเหมาะแก่กาล ทั้งร่างกาย และจิตใจเป็นสำคัญ^{๗๕}

นันทพร รัฐถาวร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการบริการของเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพการบริการในรูปแบบต่างๆที่ให้พัฒนามาเป็นกิจกรรมแทรกแซงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทักษะคิด ความคิดเห็นต่อการให้บริการ เพราะการให้บริการแก่ประชาชนนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือข้าราชการ และพนักงานของรัฐที่อยู่ใกล้ชิดประชาชน จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้การพัฒนาคุณภาพการบริการประสบผลสำเร็จได้ก็คือ ผู้ให้บริการต้องมีจิตสำนึกในการให้บริการและปรารถนาที่จะพัฒนาและปรับปรุง ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการของกิจกรรมในการให้บริการไปยังผู้รับบริการไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้ชัดเจน แต่

^{๗๔} พระอนุกุล ศรีปัจฉิม, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ อำเภเมือง จังหวัดหนองคาย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม), ๒๕๕๐.

^{๗๕} โกณินฐ์ ศรีทอง และคณะ, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”, **งานวิจัย**, (สถาบันวิจัยทางพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

ออกมาในรูปของเวลา สถานที่ รูปแบบ และสำคัญที่สุดก็คือ การทำให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้บริการ^{๗๖}

ไพโรจน์ มาลากุล ณ อยุธยา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “คุณภาพการบริการงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตตามความเป็นจริงของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี ๑๐ ด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านชีวิตครอบครัวที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนามีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คุณภาพการบริการงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี รวม ๑๐ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการพัฒนาจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับสูงสุด และด้านรายได้มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อคุณภาพการบริการงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี พบว่า อายุ อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ความคิดเห็นของประชาชนมีผลต่อคุณภาพการบริการงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี^{๗๗}

ชาญณรงค์ พาประโยชน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาบุคลากรของวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตการศึกษา ๑๐ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาโดยการฝึกอบรม การปฏิบัติงาน การศึกษาเพิ่มเติม การประเมินผลการปฏิบัติงานการปฏิบัติงานอย่างหลักเกณฑ์และคุณธรรม และการส่งเสริมสนับสนุนให้ได้รับการพัฒนาด้านความรู้ความสามารถ ทักษะ ตลอดจนวิธีใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง เพื่อการนำสู่การพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านวิชาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และวิสัยทัศน์เพื่อนำไปสู่การพัฒนา คุณภาพชีวิตในทางที่ดี และผู้บริหารควรมีความคิดเห็นเรื่องเนื้อหาในการฝึกอบรมว่ามีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน จึงควรมีการสำรวจความต้องการ ด้านเนื้อหาหลักสูตรและหัวข้อการฝึกอบรมตามพื้นฐานและความสามารถของบุคลากรก่อนจัดกิจกรรมฝึกอบรม^{๗๘}

^{๗๖} นันทพร รัฐถาวร, “การพัฒนาคุณภาพการบริการของเทศบาลเมืองบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๕.

^{๗๗} ไพโรจน์ มาลากุล ณ อยุธยา, “คุณภาพการบริการงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารงานท้องถิ่น**, (มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๙.

^{๗๘} ชาญณรงค์ พาประโยชน์, “แนวทางการพัฒนาบุคลากรของวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตการศึกษา ๑๐”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒.

พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสังคมควรให้เจ้าหน้าที่บ้านเมือง ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามีส่วนร่วมในการช่วยกันแก้ไขปัญหาให้กับสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ เพราะจะไม่สำเร็จผลเท่าที่ควร ควรร่วมมือกันเพราะจะได้มีศักยภาพและมีรูปแบบการพัฒนาไปในทางทิศทางเดียวกัน ตลอดวงจรองค์การเองควรจะมีการประชุมปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ ในการมีส่วนร่วมเข้าแก้ปัญหาสังคมพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพมีความรู้ในการพัฒนาสังคม เพราะปัจจุบันสังคมได้รับความเจริญสมัยใหม่ทางตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิตรับเอาวัฒนธรรมแบบฝรั่งมาใช้ ฉะนั้นผู้นำควรตระหนักในเรื่องนี้และหันมาเป็นฝ่ายพัฒนาในเชิงรุกบ้าง ไม่ใช่เป็นฝ่ายรับแต่อย่างเดียว ผู้นำที่มีความอดทนสูงมีศักยภาพ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้เข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง แล้วก็จะทำให้สังคมสงบสุข ลดปัญหาการพัฒนาในทุกด้านควรคำนึงถึงประโยชน์ในการได้รับให้มากที่สุด เพื่อส่วนรวมให้มากที่สุด เพราะจะได้คุ้มค่าในด้านการลงทุน ประหยัดทั้งงบประมาณด้านการเงิน เวลา และความสะดวกรสบาย^{๗๙}

พระโสภณ โสภโณ ศึกษาวิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร กับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด ผลการศึกษาเอกสารพบว่า หลักคำสอนในการพัฒนาสังคมครอบคลุม ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมโดยเน้นที่บุคคล ถ้าบุคคลพัฒนาครอบครัวแล้ว สังคมก็จะพัฒนาด้วย ด้วยการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้ผ่องใส โดยมีกฎแห่งกรรมเป็นตัวกำหนด ส่วนบทบาทการพัฒนาสังคมของพระภิกษุที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสงเคราะห์ประชาชน สำหรับรับรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างเพื่อการพัฒนาสังคม ยกเว้นกฎกระทรวงศึกษาธิการบางข้อที่ให้สร้างวัดได้เมื่อมีที่ดินไม่น้อยกว่า ๖ ไร่ ผลการสัมภาษณ์ พบว่า การพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงและเจ้าคณะตำบลมีส่วนที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดคือ เจ้าคณะแขวงมีการพัฒนาด้านการศึกษาที่สูงกว่ามีความรับผิดชอบ และส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรมากกว่าเจ้าคณะตำบลส่วนสิ่งที่คล้ายคลึงกันคือ การนำหลักคำสอนมาใช้ปฏิบัติในการพัฒนาจิตใจของตนเองและสอนพุทธศาสนิกชนให้ทำบุญรักษาศีลและเจริญภาวนามีน้อยมาก^{๘๐}

^{๗๙} พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต, “บทบาทเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๗.

^{๘๐} พระโสภณ โสภโณ, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัษมิตล), ๒๕๔๔.

พระมหาบุญเกิด มะพารมย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา บทบาทหลวงพ่อเม้า อิสสุโร วัดป่าเลไลยก์ และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนชนบทของหลวงพ่อเม้า อิสสุโร ได้นำหลักพุทธธรรมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาประยุกต์บูรณาการให้เป็นองค์ความรู้ เป็นวัฒนธรรม เป็นบรรทัดฐานของชุมชนตามวิถีชีวิตของท้องถิ่น การพัฒนาและการบริหารชุมชนของหลวงพ่อเม้า ท่านได้เน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติการ วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน โดยยึดหลักธรรมชาติของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ท่านได้ใช้หลักพุทธธรรมนำการพัฒนา จึงสามารถช่วยแก้ปัญหาและลดปัญหาในชุมชนได้ในระดับ ท่านจึงทำงานเชิงรุกมากกว่าตั้งรับ โดยไม่รอให้ปัญหาต่างๆเกิดขึ้นก่อนแล้วมาตามแก้ไขกันที่หลังความพยายามในการแก้ไขปัญหาด้วยความรู้เข้าใจตามสภาพความจริง จึงทำให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้แลได้พัฒนาตนเองไปพร้อมๆกัน ในฐานะที่ท่านเป็นนักพูด นักคิด นักวิเคราะห์ นักพัฒนาและนักปฏิบัติการ ด้วยความเสียสละ อดทน จริงใจและมีความเชื่อมั่นในตนเอง จึงเป่ามูลเหตุที่ท่านไปสู่การจัดทำโครงการต่างๆ ขึ้นมาเช่น โครงการสร้างชลประทาน ขนาดกลางประจำตำบลซึ่งใช้เวลาสร้างถึง ๔๐กว่าปี การสร้างทางคมนาคมไปสู่หมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆเป็นต้น โครงการที่ท่านนั้นประสบผลสำเร็จอย่างน่าพอใจ ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ตนเองตามหลักพุทธธรรม คือ การพัฒนาจิตวิญญาณชาวชุมชนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบนั้นท่านก็ได้ปฏิบัติภาระหน้าที่ด้วยสติปัญญา ความเสียสละ อดทนตามศักยภาพของท่านเพื่อนำชาวชุมชนและสังคมไปสู่สันติสุข^{๘๑}

พระอธิการประวัติ กันทะคุณ ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในเขตตำบลนายม อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์พระสงฆ์ทำการสอนหนังสือให้แก่นักเรียน จัดบริเวณวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา พร้อมทั้งมีการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๘๒}

ครั้งกลับมารับตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา ได้ดำรงตนในเพศสมณะที่เจริญด้วยปฏิปทา ศีลาจารวัตรอันงดงามอย่างเสมอต้นเสมอปลายมาโดยตลอดมีบุคลิกอันเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวคือการนั่งยองๆ พุดกุ-มึง สิบบุหรืมวนโต วัตรปฏิบัติแต่ละวันเมื่อเสร็จจากกิจสงฆ์แล้วจะต้อนรับญาติโยมจากทั่วสารทิศที่มาบริจาคทานทุกวันอย่างน้อยวันละ ๑๐,๐๐๐บาท ความเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรม มีความเชื่อในวัดถุมงคลและปาฏิหาริย์ ดังนั้น สื่อมวลชนทุกแขนง

^{๘๑} พระมหาบุญเกิด มะพารมย์, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : บทบาทหลวงพ่อเม้า อิสสุโร วัดป่าเลไลยก์ และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาชนบทศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัษณ์มิตล), ๒๕๔๔.

^{๘๒} พระอธิการประวัติ กันทะคุณ, “ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในเขตตำบลนายม อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา), อุบลราชธานี, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี), ๒๕๕๐.

จึงสนใจและได้นำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่องมาตลอด จึงทำให้ท่านเป็นที่รู้จักและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นราชที่ พระราชวิทยาลัยฯ เนื่องในวโรกาสที่ครองราชย์ครบ ๕๐ ปี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๙

บทบาทการพัฒนาชุมชนในเขตอำเภอด่านขุนทด พระญาณวิเทศคุณ (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) จะพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ กล่าวคือ ทางด้านจิตใจ ท่านได้อบรมสั่งสอนให้ประชาชนเข้าถึงคุณธรรมความดีงาม หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเน้นการนำไปปฏิบัติมากกว่าการสอนให้รู้หรือจำได้ การสอนจะเป็นลักษณะการพูดคุยกันธรรมดาง่ายต่อการเข้าใจ

ส่วนการพัฒนาทางด้านวัตถุ ท่านได้บริจาคทรัพย์เป็นจำนวนมาก ที่ได้มาจากการบริจาคของญาติโยมเพื่อพัฒนาการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา และสาธารณประโยชน์อื่นๆ โดยเฉพาะการสร้างโรงเรียนและโรงพยาบาลมีมากกว่าด้านอื่นๆ คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่า ๔๕๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพราะท่านพิจารณาว่ามีประโยชน์ต่อสาธารณชนมากที่สุด ประชาชนทั่วไปจึงชื่นชมศรัทธาร่วมบริจาคกับท่าน เพราะเห็นว่าการพัฒนาของท่านสอดคล้องกับนโยบายของรัฐตรงตามความต้องการของประชาชน มีผลให้อำเภอด่านขุนทดมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วประเทศ

พระมหาปัญญา สุขสงศ์ ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พะยอม กลยาโณ) ผลการศึกษาพบว่าพระพิศาลธรรมพาทีเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ทั้ง ๖ ด้านคือ ด้านปกครอง การศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาความยากจน จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนี้^{๘๓}

๑. โดยตรง ได้แก่ ด้านการปกครอง ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้จัดระบบการปกครองและวางระเบียบการปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้อยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับพระภิกษุสามเณรในสังกัดทุกรูป

ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ท่านให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทางการศึกษาโดยจัดสร้างสถานศึกษา จัดให้มีการศึกษาทั้งในและนอกระบบแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนโดยทั่วไป ทั้งในแผนกธรรมและบาลี แผนกสามัญและอาชีพ และมีการจัดให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ขัดสน

^{๘๓} พระมหาปัญญา สุขสงศ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พะยอม กลยาโณ)”, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก), ๒๕๔๑.

ด้านการเผยแผ่ ท่านได้บรรยายธรรม แสดงธรรม ปาฐกถาธรรมแทบไม่มีวันหยุดอีกทั้งยังได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ เทปธรรมะเผยแผ่แก่ผู้สนใจ และระหว่างที่อยู่ที่ยังได้พุดคุยสนทนาเป็นการส่วนตัวที่ท่านเรียกชื่อว่า แบบธรรมาสน์เดี่ยว และวิธีการอื่นๆตลอดเวลา

ด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้จัดให้มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เช่น สถานีอนามัย ห้องประชุม อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึกอาชีพ ชุบเปอร์มาร์เก็ต ถนนและสาธารณประโยชน์อื่นๆ อย่างสืบเนื่อง

ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมท้องถิ่นโดยสร้างพิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมโบราณวัตถุและด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหามลภาวะ โดยสัปดาห์ขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม จัดบริเวณวัดให้มีต้นไม้ร่มรื่น ปลุกสวนสมุนไพร จนเป็นศูนย์รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศ รณรงค์การเลิกสูบบุหรี่ ให้วัดและบ้านปราศจากขยะและมลพิษต่างๆ

๒. โดยอ้อม ได้แก่ การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ประชาชนในสังคมได้มีโอกาสทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและสังคม

ด้านการเผยแผ่ ประชาชนได้ร่ำการอบรมให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ให้มีสถานที่ราชการ เช่น สถานีอนามัยที่ทำการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนและอื่นๆ ทำให้ประชาชนในสังคมได้รับบริการและใช้ประโยชน์ได้สะดวกรวดเร็ว

ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการบูรณปฏิสังขรณ์ต่างๆ เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าของประชาชนทั่วไปในด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหามลภาวะ จัดบริเวณวัดและที่ใกล้เคียงให้สะอาด เป็นแบบอย่างที่ดีของวัดและประชาชนทั่วไป วัดและบ้านร่มรื่นปราศจากมลพิษและเป็นศูนย์รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศ

อริยา ลีมสกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย และได้พบว่า ในการปฏิบัติการพัฒนาชุมชนได้กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้นำทางปัญญา และในทางพัฒนาคุณธรรม พระภิกษุจึงควรจะมีบทบาทเน้นหนักไปในทางที่ยกระดับจิตใจของประชาชน เช่น อบรมศีลธรรม ให้คำแนะนำสั่งสอนในการดำเนินชีวิตที่ดั่งามบทบาทเช่นนี้ เป็นบทบาทดั้งเดิมที่เหมาะสมไม่ขัดต่อข้อวินัยทางพระพุทธศาสนา สำหรับการพัฒนาในทางวัตถุนั้นพระภิกษุควรกระทำในทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับบริจาคมาเฉลี่ย

แบ่งปันให้ประโยชน์อย่างกว้างขวางออกไปตามที่อำนวยการประโยชน์ และขอบเขตที่พระภิกษุพึงกระทำได้โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย^{๘๔}

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนานั้นเป็นการช่วยเสริมสร้างให้สังคม องค์กร หรือหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนเกิดความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น เพราะการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นผู้วิจัยได้ทำการสรุปว่า การพัฒนาคือการทำให้เจริญไปในทางที่ดี โดยพัฒนาที่จิตใจของตนเองให้เกิดการพัฒนา ก่อนแล้วจึงมาพัฒนาสังคม องค์กรนั้นๆ

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาร/ศรีโพธิ์วัง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) สรุปความได้ว่า หลักปัญญาได้ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็นคนดีรู้จักเหตุและผลสิ่งควรไม่ควรทำ สอนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้อุบายวิธีในการสอบถามกระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่าปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญา สอนโดยใช้สื่อทางประเพณีท้องถิ่นและสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเกิดปัญญารู้จริง ส่วนวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ สอนให้เยาวชนมีเมตตาด้วยการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝังค่านิยมในการทำงานส่งเสริมอาชีพและเทคโนโลยี ส่งเสริมงานอดิเรกและกิจวัตรที่ดีงามแก่เยาวชน ผลสัมฤทธิ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรมมี ๓ ด้านทำให้เยาวชนมีความดี มีความสุข และมีความเก่งหรือความสามารถในการดำรงชีวิต การสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ข้อ (๑) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการศึกษาของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทาน ที่เรียกว่า ธรรมทาน (๒) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (๓) การนำเยาวชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง ๔ การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน^{๘๕}

พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุขเมโธ) สรุปความได้ว่า^{๘๖} การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. การพัฒนาทางความประพฤติ คือ พัฒนากายและวาจาให้มีศีล
๒. การพัฒนาด้านอินทรีย์ ๖ คือให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติคอยกำกับ
๓. การพัฒนาทางด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง และมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ

^{๘๔} อริยา ล้มสกุล ,”บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๖๒”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๔๕ .

^{๘๕} พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาร/ศรีโพธิ์วัง), “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๗๐.

^{๘๖} พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ(สมาน สุขเมโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒.

๔. การพัฒนาทางด้านปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆที่เข้ามา

บุญตัน หล้ากอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า^{๘๗} วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือบุคคลตามหลักศีล สมาธิ และปัญญาทั้ง ๓ ประการ กล่าวโดยสรุปเมื่อถึงถึงผลการพัฒนามี ๓ อย่างได้แก่

๑. การพัฒนาให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชนและสังคม โดยการสอนให้งดเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริตและประพฤติกายสุจริต วิจีสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา คือการพัฒนาด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา

๒. การพัฒนาให้เป็นคนมีจิตใจและอารมณ์ที่มั่นคง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ชุมชน คนอื่นและสังคม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยการสอนให้งดเว้นจากความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติกายสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามหลักการของสมาธิ ซึ่งเรียกว่า จิตภาวนา

๓. การพัฒนาให้คนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักการของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา นอกจากนี้การพัฒนานี้ทำให้บุคคลเข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุถึงสัมมาวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ก็จัดอยู่ในปัญญาภาวนาเช่นเดียวกัน การบำเพ็ญความตามวิธีการพัฒนาข้อที่ ๒ โดยสรุป คือ การประพฤติกายสุจริต วิจีสุจริต และมโนสุจริต ส่วนการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ คือ การปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อมุ่งขจัดกิเลสต่างๆที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ เช่น ความอยากได้ (โลภะ) ความประทุษร้าย (โทสะ) และความลุ่มหลง (โมหะ) เป็นต้น ให้หมดสิ้นไปเป็นการดับกิเลสดับทุกข์ หรือบรรลุนิพพานเป็นที่สุด ด้วยเหตุนี้เอง วิธีการทั้ง ๓ ประการนี้ จึงเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาสำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือพัฒนาบุคคล โดยทั่วไปให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถทำให้บุคคลบรรลุถึงการหลุดพ้นจากทุกข์หรือปัญหาที่ตนประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีการพัฒนาทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการพัฒนาที่เป็นไปตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือหลักไตรสิกขา

จากผลการศึกษาวิจัยต่างๆพบว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาเพื่อให้เพื่อความยั่งยืนโดยพัฒนานั้นจะเริ่มการพัฒนาที่ตนเองก่อนคือการพัฒนากาย และจิตใจ แล้วจึงค่อยๆเริ่มเข้าสู่การพัฒนาในระดับวงกว้างมากยิ่งขึ้นเรื่อยไป

^{๘๗} บุญตัน หล้ากอง, “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๖๑.

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัด

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดแล้วนั้น มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ทำการวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน ดังนี้^{๘๘}

๑. การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ จัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัดและสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน

๒. การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีล พอๆกับการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุขอีกด้วย

๓. การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

ศิริพร สกุลเจริญพร ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษา กรณีศึกษา หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ในการศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีบทบาทด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของประชาชน ทำให้พระสงฆ์เป็นผู้นำหมู่บ้านและผู้นำในการสร้างธารณประโยชน์ เช่น สร้างหอกระจายข่าว สนับสนุนการศึกษา ของสถานศึกษาต่างๆ สร้างสถานศึกษา ศูนย์ฝึกวิชาชีพ เป็นต้น^{๘๙}

^{๘๘} เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา (กลุ่มสังคมศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๐.

^{๘๙} ศิริพร สกุลเจริญพร, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษา กรณีศึกษา หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๐.

พระมหาสมชาย เจริญกิจ ศึกษาเรื่องวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน^{๙๐}

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์เป็นสถานที่สงบร่มรื่น มีลักษณะเป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความรื่นรมย์ใจ มีการจัดสัดส่วนภายในวัดได้เหมาะสมและลงตัว เอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ ส่วนกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์พบว่า กิจกรรมของวัดภายในสังคมสงฆ์ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและอุดมการณ์ของสงฆ์พระสงฆ์ภายในวัด ต้องทำสังฆกรรมต่างๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย และต้องแสดงออกมาจากจิตใจและความรู้สึกตามพระพุทธรูปทรงพระประสงค์ที่วางไว้

ส่วนกิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชน พระสงฆ์จะต้องดำรงมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชน สงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงาม โดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการสอนธรรมะเผยแผ่ธรรมะ

การเปรียบเทียบสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน กับลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์พบว่า มีทั้งส่วนที่ใกล้เคียงและห่างไกล ลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ส่วนที่ใกล้เคียงพบว่าวัดที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดที่เป็นชนบทยังมีลักษณะที่สงบร่มรื่นมีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเจริญสมณธรรมและวัดที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและในตัวเมือง มีการคมนาคมมาก มีอาคารสถานที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ เพียงพอ

ในด้านกิจกรรมพบว่า วัดได้ทำกิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ตามบทบัญญัติของพระวินัยได้ จัดกิจกรรมสงเคราะห์อนุเคราะห์ ชาวบ้านและชุมชนในพิธีกรรมต่างๆ และจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ห่างไกลพบว่า วัดที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดที่เป็นชนบทขาดอาคารสถานที่ในการใช้ทำกิจกรรม ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและในตัวเมืองขาดความสงบร่มรื่น สภาพแวดล้อมมีความพลุกพล่านไม่เอื้อต่อการเจริญสมณธรรม

ในด้านกิจกรรมพบว่า สังฆกรรมต่างๆ เป็นเพียงแค่รูปแบบพิธีกรรม ไม่ได้เป็นไปตามมติหรืออุดมการณ์ของสงฆ์และกิจกรรมที่สัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนก็เปลี่ยนจากความสัมพันธ์แบบบุญกุศลมาสู่ผลประโยชน์ ลักษณะและกิจกรรมของวัดในสังคมไทยที่ห่างไกลจากที่พึงประสงค์นี้ ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้ใกล้เคียงกับลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ต่อไป

^{๙๐} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐.

พระอวยชัย อินทร์เมือง ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในเขตอำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดมี ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในวัดและปัจจัยภายนอกวัด^{๙๑}

ปัจจัยภายในวัด ได้แก่ ด้านสภาพทางกายภาพ พบว่าวัดในเขตอำเภอเบรบือทั้ง ๕ วัด มีสภาพพื้นที่เหมาะสม คืออยู่ติดกับชุมชนเป็นพื้นที่ราบ ไม่เป็นอุปสรรคในการก่อสร้างขนาดพื้นที่ที่มีความเพียงพอต่อการจัดกิจกรรมภายในวัด มีอาคารเสนาสนะไว้จัดกิจกรรมอย่างเพียงพอ สภาพป่าไม้ที่ร่มรื่น มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน การคมนาคมสะดวกมีถนนลาดยางและคอนกรีต ระยะการเดินทางจากชุมชนถึงวัดไม่นานนัก ด้านบุคลิกภาพของผู้นำสงฆ์วัดในเขตอำเภอเบรบือทั้ง ๕ วัด เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพ ศรัทธาเลื่อมใส มีจริยวัตรที่สำรวม สุขุม เมตตา เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำสงฆ์ รู้จักให้อภัย มีความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรมมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาได้ตามความเหมาะสมของสังคมปัจจุบัน

ปัจจัยภายนอกวัด ได้แก่ ด้านกิจกรรมบริการชุมชน มีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของชาวอีสาน กิจกรรมวันสำคัญทางราชการและวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมบรรพชาและอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน กิจกรรมรักษาโค กิจกรรมป้องกันยาเสพติด กิจกรรมการศึกษาและกิจกรรมสงเคราะห์ชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนในเขตอำเภอเบรบือ ทั้ง ๕ วัดให้ความร่วมมือกับวัดในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเป็นอย่างดี เข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญทางราชการ มีการดูแลอาคารสถานที่ของวัดซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวม มีการส่งบุตรหลานเข้าร่วมบรรพชาและอุปสมบทอยู่เป็นประจำทุกปี มีการรักษาศีลในเทศกาลเข้าพรรษาและชุมชนเข้าร่วมพัฒนาวัดในรูปของคณะกรรมการวัด

พระพิระพล ปากโร ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดและชุมชน ศึกษากรณีวัดอาวูรวิกสิตาราม และวัดสร้อยทอง กรุงเทพมหานคร จากการวิจัยพบว่า พระราชปรียัติวิมล (ทองดี ฐิตายุกโก) เจ้าอาวาสวัดอาวูรวิกสิตาราม และพระเทพปริยัติยาจารย์ (จัต โกวีโท) เจ้าอาวาสวัดสร้อยทอง มีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัด และบริหารการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม ได้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้ง ๒ รูปนี้มีเมตตาบารมีสูงมาก ให้โอกาสพระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนจนมีโอกาสจบการศึกษาระดับสูงสุด ท่านทั้งสองมีมนุษยสัมพันธ์ดีมาก มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล สร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียน และครูอาจารย์ในสำนักเรียน โดยมีกองทุนเพื่อการศึกษาทุกระดับชั้นเรียน ได้มีการพัฒนาวัดจนได้รับรางวัลประกาศเกียรติคุณต่างๆ จากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ปัจจัยสำคัญที่ท่านทั้งสองประสบผลสำเร็จในการพัฒนาวัดและ

^{๙๑} พระอวยชัย อินทร์เมือง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี : วัดในเขตอำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, การศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา (กลุ่มสังคมศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๒.

ด้านการศึกษา คือท่านทั้งสองมิได้ทำงานเพื่อตัวเอง เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ มีการสงเคราะห์ช่วยเหลือทุกคนที่มีความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆเลย โดยผู้ที่เข้าไปพบท่านจะได้รับแต่ความสุขด้วยคำอวยพรที่ลึกซึ้งและได้รับธรรมที่เข้าใจง่ายสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขกับครอบครัวและชุมชนโดยรวม^{๙๒}

พระมหาอาคม ปณฺญารโ ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุงผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีการพัฒนาด้าน ศาสนวัตถุ สถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสายสามัญแก่พระภิกษุและสามเณรส่งเสริมการเรียนรู้นอกระบบส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบ^{๙๓}

เฉียบ ไทยยั้ง ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูปมีกระบวนการแบบ ธรรมาธิปไตย กล่าวคือเป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันในลักษณะของการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นที่ตั้งและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้เป็นอย่างดี มี ๒ กลุ่มปัจจัย คือ^{๙๔}

๑. กลุ่มปัจจัยเสริม แบ่งย่อยออกเป็น ๓ ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของบุคคล ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้นจากการอบรมสั่งสอน และการเลี้ยงดูตั้งแต่เล็ก และปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งของวัด

๒. กลุ่มปัจจัยหลักหรือปัจจัยด้านการบริหาร ปัจจัยด้านนี้เกิดจากการเรียนรู้ฝึกฝนและลงมือปฏิบัติของกรณีศึกษาแต่ละรูป จำแนกได้ ๗ ปัจจัยย่อยคือ

๒.๑. ปัจจัยความชัดเจนในด้านวัตถุประสงค์ พบว่ากรณีศึกษาทุกรูปมีความชัดเจนในการปฏิบัติงานของตนเอง และรู้ทิศทางการดำเนินงานของตนเอง

^{๙๒} พระพีระพล ปภากรโ, “บทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดและชุมชน กรณีศึกษา : วัดอาวธวิ กสิทาราม และวัดสร้อยทอง กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๙๓} พระมหาอาคม ปณฺญารโ, “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดธรรมยุตในเขตจังหวัดพัทลุง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี), ๒๕๕๖.

^{๙๔} เฉียบ ไทยยั้ง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน กรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

๒.๒. ปัจจัยด้านความเข้าใจในการทำงาน ทำให้การมอบหมายงานเป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

๒.๓. ปัจจัยด้านการวางแผนและการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ แม้ภคินีศึกษาเกือบทุกรูปไม่มีระบบการวางแผนที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ทุกรูปก็มีความสามารถในการทำงานอย่างเป็นระบบโดยอาศัยพระธรรมวินัย

๒.๔. ปัจจัยด้านความสามารถในการใช้คน เจ้าอาวาสทุกรูปที่เป็นภคินีศึกษามีหลักและวิธีการใช้คนให้ถูกกับงานได้ทั้งคนและได้ทั้งงาน

๒.๕. ปัจจัยด้านความเป็นผู้นำ เจ้าอาวาสทุกรูปมีภาวะผู้นำสูงมาก ภาวะผู้นำนี้เป็นผลมาจากศรัทธาเลื่อมใส

๒.๖. ปัจจัยด้านความสามารถในการติดตามและการควบคุมงานคือการใช้หลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา จึงทำให้งานดำเนินไปตามเป้าหมาย

๒.๗. ปัจจัยการเอาใจใส่ด้านจารีตประเพณี มารยาท และกิจของสงฆ์ เจ้าอาวาสทุกรูปเป็นผู้ที่รักษากฎระเบียบตามพระธรรมวินัย และกฎหมายอาญาเคร่งครัดมาก ทุกรูปจึงเป็นพระสุปฏิปันโน ปฏิบัติดี ปฏิบัติงาม และปฏิบัติชอบ

จากผลการศึกษาวิจัยต่างๆพบว่า การพัฒนาวัดส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และเป็นแหล่งในการพัฒนาคุณภาพจิตใจของประชาชนในสังคม ทั้งนี้เป็นเพราะวัดคือ ตัวยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนทำให้ประชาชนมีแนวทางในการดำเนินชีวิต ในเมื่อวัดมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตประจำวันแล้วประชาชนจึงต้องช่วยกันพัฒนาวัดโดยมีส่วนร่วมกันพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนให้ได้

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

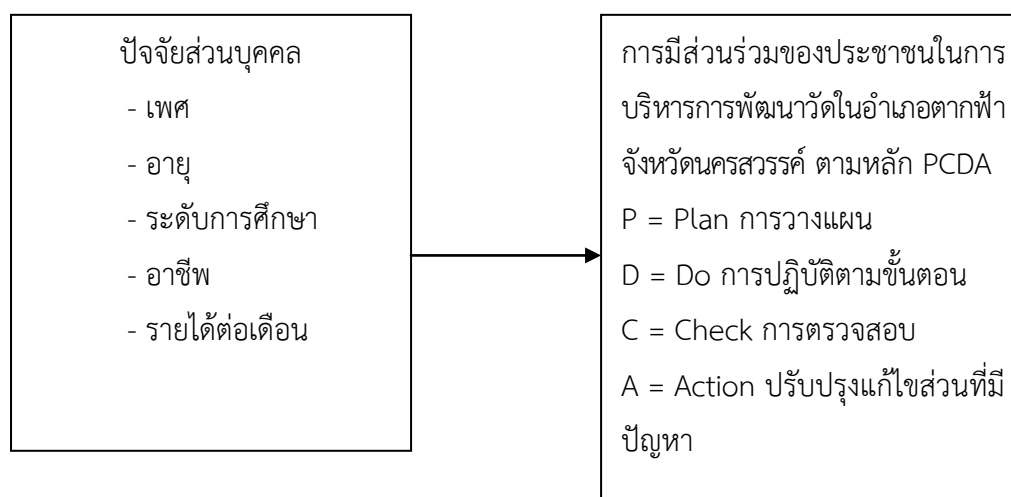
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวัดในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลัก PCDA โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ของประชาชนในเขตอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวัดกรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลัก PCDA ได้แก่ P = Plan D = Do C = Check A = Action ดังแผนภาพที่ ๒

ตัวแปรต้น (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย